

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на тему:

**«Громадська, літературна і видавнича діяльність
Івана Белея»**

студентки IV курсу, групи СОІ–41
спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Турчин Владислави Юріївни
Керівник:

Райківський Ігор Ярославович
доктор історичних наук, професор
Рецензент:

Королько Андрій Зіновійович
кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

м. Івано-Франківськ – 2024

	2
ЗМІСТ	
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА БЕЛЕЯ.....	8
РОЗДІЛ 2. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ	17
РОЗДІЛ 3. ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ.....	40
РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	44
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Іван Михайлович Белей, видатний український публіцист, журналіст, перекладач та критик, належить до числа яскравих постатей українського культурного відродження кінця XIX – початку XX ст. Його громадська, літературна і видавнича діяльність відзначалася великою активністю та впливом на суспільство, а його ім'я стало синонімом для патріотизму, віри у власні можливості та безкомпромісної боротьби за права та гідність українського народу.

Уродженець Калущини, мальовничої Бойківщини в 1856 р., він з юності відзначився яскравими здібностями та патріотичним поглядом на світ. Багатогранний образ І. Белея визначався не лише його науковим підґрунтям, але й активністю в громадському житті. Ще юнаком він активно заявляв про свою позицію щодо важливості української мови і літератури як ключових чинників національної самобутності. Громадська діяльність І. Белея стала важливою складовою його життя, він активно долучився до українського національно-культурного відродження, що розгорнулося під владою Австро- Угорської імперії. Його дії були спрямовані на вивчення, збереження та популяризацію української мови, народних звичаїв і традицій, культури. І. Белею належала честь взяти участь у створенні перших українських читалень в австрійській Галичині, які сприяли поширенню освіти рідною мовою серед неписьменного населення.

У свою чергу, літературна діяльність І. Белея свого часу виявилася прикритою, оскільки автор працював під такими псевдонімами, як Роман Розмарин, Гнат Перевізник та ін. Він був відомий своїми літературно-критичними працями, які давали уявлення про його високі аналітичні здібності та глибоке розуміння тогочасної літературної сцени. Белеєві рецензії та літературні статті були докладним аналізом не лише творів конкретних авторів, але й самої суті української літератури. Крім того, І. Белей зробив значущий внесок у літературну скарбницю України як перекладач. Він вперше представив українську літературу за кордоном, переклавши твори українських письменників на російську та німецьку мови. Це сприяло утвердженню української літератури у світовому контексті.

4

Видавнича діяльність І. Белея була спрямована на популяризацію важливих аспектів української культури. Він був редактором народовської газети «Діло» та журналу «Світ», що стали центром об'єднання представників українського інтелектуального середовища в тогочасній Галичині. Через ці часописи і видавництва за участю І. Белея було опубліковано багато творів українських авторів, які стали класикою національної літератури. Видавнича діяльність пов'язала його з такими гучними прізвищами в українській літературі, культурі, національному русі, як І. Франко, Т. Шевченко та ін. У цілому громадська, літературна і видавнича діяльність І. Белея перепліталися, створюючи невід'ємну частину української культурної спадщини. Він залишив значний внесок у розвиток і популяризацію української мови і літератури, національної самосвідомості, став надбанням для нащадків, надихаючи нас до глибокого розуміння і поваги до власної історії та духовності.

Актуальність пропонованого дослідження пов'язана з тим, що вивчення громадської, літературної і видавничої діяльності І. Белея не лише важливе з історичної та культурологічної точки зору, але й має суттєву актуальність у кількох аспектах. По-перше, під кутом зору культурної спадщини і національної ідентичності. Дослідження життя та діяльності І. Белея вирізняється як важливий елемент культурного надбання України, а вивчення його внеску в розвиток мови, літератури й освіти сприяє розумінню та усвідомленню значення власної культурної спадщини для формування національної ідентичності. По-друге, хотілося б згадати про освітні стандарти та гуманітарну освіту. Його досвід у підтримці освітніх ініціатив, видавничої справи може послужити прикладом для сучасних освітян і реформаторів.

По-третє, актуальність порушеної теми пов'язана з міжкультурним спілкуванням. Як перекладач та видавець, І. Белей сприяв виведенню української літератури за межі країни, в якій жив, української етнічної території. У сучасному світі, де міжкультурне спілкування стає все більш важливим, його досвід може слугувати зразком для подальших ініціатив з популяризації української культури в світі. По-четверте, хотілося б згадати медіа та громадську активність. Щодо громадської діяльності І. Белея, то вона в галузі видавництва

газет і журналів стала способом висвітлення та коментування актуальних подій⁵ свого часу. У сучасному медійному ландшафті важливо вивчати досвід видавництва та обговорення громадських питань, щоб вдосконалювати журналістський підхід.

Нарешті, не можна не згадати важливість активної громадянської позиції як передумови успішного розвитку суспільства і держави. Белеєва активна суспільна позиція та участь у громадських організаціях може послужити взірцем для сучасних діячів та активістів. Його віра у справедливість та активна боротьба за національно-культурні, політичні та соціальні права українського народу може надихати на сучасні акції громадянської активності.

Отже, обрана тема має наукову (через недостатню увагу до постаті І. Белея в науковій літературі) та суспільну актуальність, бо посилює увагу сучасників, зокрема молодого покоління, до діяльності цієї непересічної людини в українському національному русі. Дослідження громадської, літературної і видавничої діяльності І. Белея є актуальним і важливим завданням, що допомагає зберегти та розкрити цінності минулого, а також надає позитивний вплив на сучасні практики в розвитку освіти, культури та громадянського суспільства.

Об'єктом дослідження є постать І. Белея як діяча українського національного руху в Галичині досліджуваного періоду в контексті використання матеріалів дослідження в сучасній шкільній освіті.

Предмет дослідження – життя, творча спадщина і громадська робота І. Белея, авторитетного українського народовського діяча, літератора та видавця другої половини XIX – початку XX ст., можливості використання матеріалів пропонованого дослідження на уроках історії України в ЗЗСО.

Мета роботи полягає в потребі з'ясувати, як зібраний та опрацьований нами матеріал можна використати на уроках історії України, розкрити громадську, літературну і видавничу діяльність І. Белея, визначити його внесок у розвиток української культури та формування національної ідентичності. У зв'язку з поставленою метою *завдання дослідження* полягає в кількох аспектах:

- дослідження впливу його оточення та освіти на формування світогляду та ідейних поглядів у дитинстві та в юнацькі роки;

- з'ясування громадської діяльності І. Белея;
- висвітлення літературної творчості І. Белея, його публіцистичних і літературно-критичних творів, україномовних перекладів з інших мов;
- розгляд створених І. Белеєм видавничих проєктів у Галичині, зокрема наукового місячника «Світ», газети «Діло» у Львові, інших видавничих серій;
- аналіз видавничої діяльності автора, її впливу на розвиток української літератури та культури.
- вивчення можливостей для використання матеріалів дослідження у шкільній освіті.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від народження до смерті І. Белея – від 23 вересня 1856 р. до 20 жовтня 1921 р.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що це одна з перших в Україні розвідок про життя і діяльність І. Белея – непересічної постаті в українській історії, людини, яка свого часу активно займалася громадською, літературною і видавничою діяльністю, відіграла важливу роль у національному відродженні XIX – початку XX ст., але в наш час залишається маловідомою для широкого загалу. Авторка вперше розкрила можливості для використання доступних матеріалів про І. Белея в роботі вчителя історії ЗЗСО.

Методологічною основою даного дослідження є, насамперед, принципи історизму, об'єктивності, достовірності у висвітленні поставлених питань. Дипломна робота написана з використанням загальнонаукових методів аналізу, логіки і синтезу, а також спеціально-історичні методи періодизації, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні фактичного матеріалу і висновків у подальшій навчальній та науково-дослідній роботі. Зібрані й опрацьовані матеріали можуть бути застосовані на уроках історії України в 9 класі, зокрема при вивченні тем розділу 5

«Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини у другій половині XIX

століття», зокрема уроків на тему «Основні течії суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях другої половини XIX століття»,

«Радикалізація національного руху в Галичині» та ін., у позакласній⁷ і позашкільній роботі, зокрема шкільного краєзнавчого гуртка, в рамках шкільних виховних заходів тощо.

Загальний огляд джерел та історіографії. У ході написання роботи була задіяна як джерельна, так й історіографічна база. Джерельну базу становлять збірники документів, які містять основні положення, проаналізовані в роботі. Насамперед, це опубліковані збірники документів і матеріалів [1; 2], праці сучасників подій К. Левицького [3], І. Франка [4–6], мемуарна література [7– 9].

Серед опрацьованих нами історіографічних доробків найбільшу увагу звернуто на праці таких дослідників, як Ю. Шаповал [20], І. Райківський [15], Б. Савчук [16], А. Королько [45] та ін. У роботі використано Інтернет-джерела, матеріали з YOUTUBE [22–34], навчально-методичну літературу, зокрема посібники О. Пометун [46–47]. Хотілося б також виділити науково-довідкові видання, серед яких є унікальний біобібліографічний покажчик газети «Діло» К. Курилишин за час виходу часопису, редактором якого довгий час був І. Белей [36-41].

Структура роботи складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків (усього – 79 сторінок).

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА БЕЛЕЯ⁸

Іван Михайлович Белей народився в родині селян 23 вересня 1856 р. в місті Войнилів, яке наразі є селищем міського типу Калуського району Івано-Франківської області. На той час місто входило до складу Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) імперії. Вже в дитинстві він відчув на собі приниження, які зазнавали русини-українці в цій імперії, змушені боротися за свої права в протистоянні з домінуючим польським національним рухом, що користувався, по суті, підтримкою з боку владних кіл Габсбурзької монархії і мав великодержавні плани. Це викликало в нього глибоке почуття українського патріотизму. Він був українським журналістом, перекладачем і критиком.

Батько І. Белей, Михайло Белей, був священником Греко-католицької церкви, що було типовим для того часу, бо греко-католицьке духовенство було єдиною освіченою верствою русько-українського населення в Галичині після переходу краю під австрійську владу, мало провід у національному русі до кінця XIX ст. Він був освіченою людиною і всіляко заохочував свого сина до навчання. Середню освіту Іван отримав у Львові. Він був одним із найкращих учнів у класі, і він завжди був зацікавлений у навчанні. З дитячих років Іван особливо цікавився літературою та історією.

Після закінчення гімназії в 1876 р школи він був , за словами І. Франка, «приспособлений до праці народної». Важливим фактором у формуванні патріотичного світогляду молодої людини був вплив одного з лідерів галицьких народовців, авторитетного мовознавця і громадського діяча Є. Желехівського, що працював викладачем у Станиславівській гімназії [42].

У студентські роки І. Белей збирав фольклорний матеріал на Підкарпатті, зокрема у селах Перевізці, Войнилі та ін. Частина зібраного пізніше увійшла до збірки «Галицько-руські народні приповідки», яку склав І. Франко. Після закінчення гімназії І. Белей вступив до Львівського університету в 1876 р. Він вивчав право, але також цікавився літературою та журналістикою. Іван отримував безкоштовну освіту на протязі п'яти років, що було важливим для нього, оскільки він у молодому віці втратив батьків, відчував фінансові

9
труднощі. У Львівському університеті І. Белей познайомився з багатьма відомими українськими діячами культури та науки, такими як І. Франко, що перебував тоді під ідейним впливом наддніпрянського політичного емігранта М. Драгоманова, М. Павликом та ін. Це спілкування мало великий вплив на нього, і він почав брати активну участь у громадському житті. [21, с. 121].

Ще під час університетських студій І. Белей висловлював свою активну громадянську позицію. Він належав до демократичної частини гуртка студентської молоді «Акадедемический кружок», що видавав у Львові 1874–1877 рр. журнал «Друг». На зборах цього студентського товариства в 1875 р. він відкрито виступив проти москвофільської частини гуртківців, «російського балакання в руському товаристві». Якраз у той час в українському національному русі Галичини точилися гострі дискусії між народовцями, прихильниками ідеї національної самобутності українського народу в краї та його мовно-культурної єдності з підросійськими українцями-«малоросами», та москвофілами, яких ще називають русофілами, які виступали за панруську єдність східнослов'янського простору, включаючи «великорусів», «малорусів» і білорусів. Проукраїнська частина «Академического кружка» потрапила під ідейний вплив М. Драгоманова, його теорії «громадівського соціалізму», що закликав подолати галицьке москвофільство як хворобу національного розвитку галицького українства. [3, с. 164].

Весною 1874 р. розпочав виходити львівський журнал «Друг» як видання, що було органом студентської організації «Акадедемический кружок», що мала на перших порах більше москвофільське спрямування. Ця організація, створена при Львівському університеті, мала на меті видавничу діяльність, поширення своїх ідей серед місцевого населення. Одним із видавничих планів молодих активістів було випускати «Бібліотеку повістей». Щоб реалізувати цей план, учасники гуртка взяли на себе амбітне завдання перекладати твори різноманітних польських, французьких та німецьких авторів, часто обираючи менш відомі твори для перекладу. До керівництва «Академического кружка» І. Белей прийшов разом з М. Павликом, найближчим ідейним соратником І. Франка в Галичині того часу. У 1876–1877 рр. І. Белей навіть очолив «Акадедемический

кружок» [35] що було свідченням його авторитету в молодіжному середовищі та організаторських здібностей.¹⁰

Виникнення нового, демократичного напрямку в «Друзі», який уособлював І. Белей, значною мірою визначалося проблемами, які редакція часто і самовпевнено обговорювала з іншими львівськими газетами, особливо

«Словом», що виходило з 1861 р. і стало рупором місцевого москвофільства. Починаючи з кінця 1875 р., «Друг» опинився в епіцентрі гострих суперечок, сварок стосовно мови видання – української народнорозмовної чи макаронічного «язичія», що було містком до російської ділитурної мови, і редакційний комітет довгий час не міг досягти згоди. З цього приводу в редакції сформувалися дві протилежні групи – консервативна і прогресивна. Представником останньої і був І. Белей [5, с. 232]

У 1876 р. журнал «Друг» рішуче відмовився від «язичія» на користь української мови. Цей рік визначив стрімку демократизацію «Друга» та його дедалі більше віддалення від москвофільської ідеології. Сам І. Франко пояснював це визначальним впливом ідей М. Драгоманова, ставши їх відданим прихильником. Його роль була особливо важливою в критично-публіцистичному напрямку. Варто зазначити, що, незважаючи на стереотипи про І. Франка як головного мислителя прогресивної частини українських діячів у «Друзі» від самого початку, в перші роки після реорганізації часопису головне місце в рубриці належало М. Павлику. Основним джерелом для інспірації «Друга» на бік українофільства, українських народовських ідей стали листи М. Драгоманова до галицької молоді. І. Франко пізніше зазначав, що він сам та його найближчі соратники «ішли в сліпу, читаючи все». М. Драгоманов став для молодих галичан справжнім наставником і вчителем, надаючи необхідну орієнтацію для створення нової концепції «Друга». Фактично, від його вказівок часопис у середині 1870-х рр. вступив в опозицію до москвофільської преси [21, с. 120]

Питання про роль молоді галицької інтелігенції, що брала участь у виданні нового «Друга», стало предметом доповіді М. Павлика «Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині». І. Франко та М. Павлик

знайомляться з творами німецького соціаліста К. Маркса у 1870-х рр., але ще ¹¹ більший вплив на них мала теорія «громадівського соціалізму» М. Драгоманова, що спонукає їх акцентувати увагу саме на захисті інтересів простолюду та взаємодії з простим народом. Очевидно, погляди І. Франка та М. Павлика на роль місцевої інтелігенції дещо розходилися, останній був більш близький у взаєминах з українським політичним емігрантом з підросійської України. Зокрема, розділ «Літературні письма» у рубриці львівського журналу «Друг» відображав передчуття І. Франка щодо приходу «нової інтелігенції», що мала радикально-соціалістичні погляди. Тут він публікує свої роздуми та аналіз новітніх літературних творів, висловлюючи ідею, що головною цінністю сучасної літератури є народність [15, с. 612].

За короткий час існування літературно-публіцистичний і науковий журнал «Друг» у Львові став ключовим моментом у галицькому письменстві. Серед матеріалів журналу були наукові праці, матеріали з історії, етнографії, звіти про діяльність студентських товариств, бібліографії тощо. Видання вперше використовувало новий метод, що отримав назву «реалізм». Водночас нападки з боку москвофільської преси призвели до складних моментів для журналу. Частина москвофільськи орієнтованих діячів «Академического кружка» протестувала проти продовження видання, але редакція продовжувала свою діяльність, уже як революційно-демократичний журнал з 1877 р. Однак перший соціалістичний судовий процес 1877–1878 рр. у Львові проти молодих радикалів-соціалістів І. Франка, М. Павлика та ін. значно ускладнив ситуацію з виданням журналу. І. Франко, не вщухаючи, якийсь час продовжив видавати «Друг», арешт усіх членів редакції в червні 1877 р. зупинив цей процес. [21, с. 120]

У 1880 р. І. Белей закінчив Львівський університет з дипломом юриста. Однак він не став працювати за фахом, а продовжив займатися літературою та журналістикою, що дедалі більше захоплювали його [35]. Отже, найближче оточення та ґрунтовна гімназійна та університетська освіта І. Белея в дитячі та юнацькі роки сформували в нього ідейні погляди, що мали такі характерні риси: український патріотизм; захист національних прав українського народу;

залучення до розвитку української культури та освіти; активна участь у громадському житті.¹²

І. Белей був активним громадським діячем Галичини останньої третини XIX – початку XX ст. Він був членом авторитетних українських товариств, таких як «Просвіта», «Руська бесіда» та ін., брав участь в організації багатьох культурно-освітніх заходів, таких як читання, лекції, вистави та ін.

І. Белей був одним із засновників народовської газети «Діло», що виходила у Львові з 1880 р. (з 1888 р. – щоденно) і стала одним із найважливіших осередків українського національно-культурного відродження. Він працював редактором газети до 1902 р., мабуть, у найбільш складний період ідейно-організаційного становлення часопису. У своїй відповідальній і багаторічній роботі на чолі редакції газети І. Белей послідовно відстоював інтереси українського народу і всіляко боровся за його національні та соціальні права.

Водночас І. Белей проявляв значний інтерес до діяльності молодіжних товариств, що активізувалися в кінці XIX – на початку XX ст. і була свідченням політизації українського національного руху. Так, у перші роки існування українського патріотичного тіловиховного і руханкового товариства «Сокіл», заснованого у Львові в 1894 р., І. Белей став його членом. Як і кожен, хто вступав до українського «Сокола», І. Белей склав присягу: «Прирікаю для добра Української нації, чесно і совісно виконувати свої обов'язки в українському сокілстві і повинуватися усім наказам Сокільській Старшині». [34, с. 97]. Разом із ним до новоствореного товариства долучилися Ю. Тобілевич, Б. Лепкий та ін. Пізніше до українського «Сокола» приєдналися учні українських шкіл та гімназій, студентська молодь, серед якої були сини І. Франка – Тарас, Петро й Андрій, а також Степан Гайдучок, Михайло Рудницький, Олена Степанів, Роман Сушко та ін. Протягом першого року кількість учасників товариства «Сокіл», до якого увійшов І. Белей, зросла до 121 особи, з яких 76 регулярно відвідували заняття. У 1896 р. кількість членів збільшилася до 194 осіб, включаючи ремісників, купців, адвокатів, службовців, священників та ін. [34, с. 97].

Як зазначав М. Грушевський, «у сфері освітній і народно-організаційній дав себе знати незвичайний розвиток читалень «Просвіти» і гімнастичних

товариств, так званих «Січей» і «Соколів», які надзвичайно вразили народні маси, пробудили в них бажання знань, освіти, інстинкти організації й солідарності» [3, с. 181]. І. Белей був безпосередньо причетний до організаційного розвитку українських культурно-освітніх і молодіжних товариств, що служило основою для політизації національного руху в Галичині на зламі XIX–XX ст. Це мало важливе значення для перетворення Галичини у своєрідний «П'ємонт України», центр загальноукраїнського руху. І. Белей як багатолітній редактор «Діла» всіляко сприяв розвитку української національної самосвідомості в краї, мав зв'язки з українськими діячами з Наддніпрянської України [3, с. 180].

Після введення антиукраїнського Емського указу в 1876 р. національний рух на підросійській Україні був сильно обмежений і став, образно кажучи, «малим струмком». Більшість українських громадівців припинили активну діяльність, а ті, хто продовжував працювати, в основному, спрямовували свої зусилля на вузькі культурно-просвітницькі ініціативи, наскільки це дозволяв Емський указ. В. Антонович відзначався як один із лідерів «старих» громадівців, які підтримували аполітичне культурництво, уникаючи політичних питань і спрямовуючи свої зусилля на формування української національної свідомості легальним шляхом, у межах офіційних можливостей.

Тим часом, успіхи народовців у Галичині, які вдавалися на початку 1880-х рр. до реалізації на практиці концепції «органічної праці», стали привабливим контрастом до жорстких антиукраїнських репресій царського режиму в Росії. Галичани успішно розвивали національний рух в останні десятиліття XIX ст. в умовах відносної політичної свободи в Австро-Угорщині, що з 1860-х рр. остаточно стала конституційною монархією, в той час як участь представників Наддніпрянщини в загальноукраїнському русі ставала менш вагомою. Водночас нерідко існували особисті непорозуміння між українськими діячами по обидва боки австро-російського кордону. Серед галичан існував брак інформації про Наддніпрянщину, оскільки місцева преса рідко висвітлювала український рух під Росією. Редактор «Діла» І. Белей висловлював жаль у листі до М. Драгоманова в грудні 1888 р., вказуючи, що в часописі друкуються статті «про болгар та сербів»,

але не про Україну, оскільки їм не вдалося встановити більш-менш постійні¹⁴ зв'язки та отримувати регулярні відомості про український рух обабіч Збруча [15, с. 398].

З 1880-х рр. розглядалося питання заснування кафедри історії України у Львівському університеті під керівництвом авторитетного київського професора В. Антоновича, щоб мало б дати поштовх для розвитку українського національного руху в Галичині, зокрема історичної науки як невід'ємної складової формування національно-політичної самосвідомості. Усі сторони об'єднало бажання подолати москвофільство на галицькому ґрунті, що перешкоджало кристалізації ідеї політичної незалежності й соборності України, державній стабільності Австро-Угорщини за умов назрівання загрози Першої світової війни, в якій обидві імперії – Російська та Австро-Угорська – опинилися по різні сторони конфлікту. [5, с. 325]. У 1893 р. І. Белей разом з одним з ініціаторів «новоерівської політики» Олександром Барвінським вирушали навіть на переговори до Києва щодо цього питання, але це, на жаль, не допомогло [15, с. 647]

Як згадував І. Белей, під час свого візиту до Києва він не отримав від видатного українського історика інформації щодо свого рішення очолити новостворену кафедру у Львівському університеті. Відзначаючи це у своєму звіті після повернення до Львова 19 березня 1893 р., редактор «Діла» зазначив, що під час свого перебування в Києві він провів тривалу розмову з випускником Київського університету М. Грушевським за порадою самого В. Антоновича, його наставника, на якого покладалися великі надії. У цьому листі І. Белей розповів, що М. Грушевський, учень В. Антоновича, висловив кілька умов для свого можливого переїзду до Галичини, такі як непорушення власних переконань, робота лише на посаді надзвичайного професора та деякі ін. У заключній частині листа І. Белей підкреслив, що справа є досить складною і виражав свої перестороги стосовно можливості призначення на кафедру москвофіла або поляка через інтриги, визначаючи необхідність рішучих дій союзників, зокрема вже згаданого народовського діяча О. Барвінського [3, с. 274].

Отже, І. Белей відіграв важливу роль у справі запрошення М. Грушевського на посаду першого завідувача кафедри історії України у Львівському університеті, яку він врешті-решт обійняв у 1894 р.

Разом з О. Барвінським, М. Бучинським, С. Качалою, К. Левицьким, О. Огоновським, Ю. Романчуком, О. Стефановичем та деякими іншими представниками галицьких народовців, І. Белей став співзасновником першого народовського товариства суспільно-політичного спрямування під назвою «Народна рада» у Львові в 1885 р., що було протиположним до москвофільської політичної організації «Русская рада», створеної 1870 р. [21, с. 132]. Це народовське об'єднання, що обстоювало ідею національної самобутності русинів-українців Галичини та мовно-культурної та історичної єдності з наддніпрянськими українцями (офіційно їх називали в Росії «малоросами») визначило свої ідеологічні цілі через успадкування від Головної руської ради – першої української політичної організації в Галичині, заснованої в 1848 р., на початку революційної «весни народів». Діячі «Народної ради», насамперед І. Белей, здійснили вагомий внесок у розвиток львівської газети «Діло» в 1880 р., що поступово перетворилася в основний друкований орган народовської течії. Спочатку І. Белей допомагав першому редактору В. Барвінському на принципах громадянської активності у видавництві «Діло», а згодом сам обійняв посаду головного редактора [15, с. 653].

Водночас І. Белей зробив значний внесок у розвиток українського національного руху як активний учасник процесу трансформації літературного Товариства ім. Т. Шевченка, заснованого спільними зусиллями наддніпрянських і галицьких діячів у 1873 р., в наукове Товариство ім. Т. Шевченка (далі – НТШ). Під час зібрання НТШ, яке відбулося 16 листопада 1894 р., разом із І. Громницьким, К. Левицьким, О. Калитовським, І. Матієвим, Г. Врецьоною, М. Косом, О. Маковеєм, В. Коцовським та ін., він підтримав одноголосне обрання М. Грушевського головою Історично-філософської секції НТШ. Також І. Белей брав активну участь у діяльності осередків «Просвіти» та «Народної ради», які поширювали свою активність далеко поза межами Львова. Маючи талант писати «приступно і свobodно», за словами українського журналіста, видавця і

16
громадського діяча в Галичині Василя Лукича, І. Белей володів переконливою аргументацією, використовувати «без штучної пози і фразеологічної благи, яка намагається заховати бідність думки за блискучим блиманням стилістичних прикрас і риторичних звертань» [3, с. 246].

Таким чином, формування світогляду І. Белея відбулося під впливом родинного життя, фахової університетської освіти та обставин суспільно-політичного життя в Галичині, що з 1860-х рр.

РОЗДІЛ 2. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

І. Белей увійшов в історію Галичини останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. як активний редактор і видавець. Він плідно займався видавничою діяльністю, ще із студентських років, як відомо, брав участь у виданні журналу «Друг» у Львові, про що розповідалося в попередньому розділі. По суті, це започаткувало не лише громадську роботу, але й редакторську і видавничу діяльність І. Белея, що була дуже плідною.

У 1881 р. І. Белей разом з І. Франком розпочали випускати місячник «Світ» у Львові. Новий періодичний журнал, хоча не формулював соціалістично-радикальної програми, все ж мав радикальний характер у своєму змісті. Навколо редакції часопису об'єдналася група молодших письменників, причому представників як із Галичини, так і з підросійської України. Тут вперше виступив на літературному полі Борис Грінченко під псевдонімом Іван Перекотиполе. Проте, з причин матеріального характеру, видання припинило своє існування ще до завершення 1882 р. [35].

Загалом І. Белей був відповідальним за видання журналу «Світ», який заснувала радикально налаштована студентська та гімназична молодь. Журнал проіснував майже два роки – з січня 1881 р. до вересня 1882 р., вирізнявся фонетичним правописом, що не завжди використовувався в народовських виданнях у Галичині, більш звичним для старшої публіки було макаронічне «язичіє». «Світ» мав тираж 300 примірників та передплачувало його лише 150 осіб [15, с. 707].

Вплив радикальної журналістики на галицьку громадську думку того часу спостерігався в двох аспектах. По-перше, відзначалося зростання числа активних осіб, зокрема молоді покоління І. Франка, які вирішували слідувати соціалістичному ідеологічному шляху, в руслі ідейних засад М. Драгоманова. По-друге, новий етап пробудження на початку 1880-х рр. переживала народовська течія в Галичині в руслі концепції «органічної праці», зокрема її журналістика, оскільки саме в цей період з'явилася низка перспективних видань, одним з яких був вище згаданий журнал «Світ» [21, с. 131].

Радикальна журналістика привертала студентську і гімназійну молодь у

Галичині своєю оптимістичною футуристичною спрямованістю, увагою до ¹⁸ життєвих проблем рідного народу та готовністю висвітлювати їх у публікаціях, критикувати австрійські державні установи. Навколо постаті І. Франка поступово сформувався гурток, в якому були Іван Белей, Володимир Коцовський, Василь Білецький, Володимир Олеськів, Іван Онишкевич, Володимир Левицький, Остап Терлецький. Цей гурток, працюючи над виданням «Дрібної бібліотеки», висловлював намір випустити журнал «Нова основа» в прогресивному дусі. Незважаючи на розроблену програму часопису, відсутність коштів і організатора завадили його створенню на практиці . [3, с. 164]

Після виходу з ув'язнення в результаті львівського судового процесу 1877–1878 рр. І. Франко, лідер нечисленної львівської студентської громади радикально-соціалістичного спрямування, практично опинився без засобів до існування. Влітку 1879 року він навіть погодився служити у війську, але через своє колишнє становище ув'язненого і стан здоров'я був звільнений 7 листопада. На початку 1880 р. І. Франко спробував працювати в народовській редакції газети «Діло», яка щойно почала виходити у Львові. Його прийняв редактор В. Барвінський на репортерську роботу за найнижчу плату – 1/3 копійки за рядок. Наскільки відомо, І. Франко не брав участі у виданні народовської газети Ю. Романчука «Батьківщина», що виходила у столиці Галичини з 1879 р. Старше покоління народовців, визнаючи письменницький талант І. Франка, його високу працездатність, із пересторогою ставилося до можливості співпраці з ним через радикально-соціалістичні погляди [21, с. 118].

Лише в лютому 1881 р. І. Франка запросив його однокласник Кирило Генік в село Березів-Нижній Коломийського повіту на приватну лекцію. Проте, по дорозі його заарештували і доставили до Коломиї. І. Франко тримали у в'язниці три місяці, випустивши лише після того, як переконалися в його невинуватості у справі про замах на війта в м. Косові. Повернувшись до Львова, І. Франко 13 жовтня того ж року знову був арештований [22].

Поліція пильно стежила за діяльністю І. Франка, що мав репутацію неблагонадійного радикала-соціаліста, покараного за свої переконання. На той час І. Франко мав нестійке місце проживання та джерело доходу у Львові. Коштів

від М. Драгоманова і О. Кониського, виділених для видання журналу, бракувало¹⁹ навіть на покриття друкарських витрат, не було жодних оплат за редакторську роботу чи авторські гонорари. І. Франко знайшов тимчасове притулок в родині його знайомого Йосипа Данилюка, видавця та редактора польськомовної газети «Prasa». Однак, розуміючи, що тут важко залишатися довго через велику родину Данилюка, І. Франко виїхав, залишивши управління журналом І. Белею. Надалі «Світ» продовжив виходити під керівництвом І. Белея, але І. Франко не припинив його активно підтримувати, регулярно подаючи великий обсяг матеріалів, його внесок в видання залишався значним [15, с. 707].

Робота І. Франка не лише за своїм обсягом, але й з урахуванням непростих умов, в яких він працював, викликає захоплення. Після виїзду зі Львова, коли виникли проблеми з виданням «Світу», перебуваючи в батьковій оселі, І. Франко опинився в сім'ї з вітчимою і мачухою, де йому довелося виконувати фізичну працю нарівні з іншими членами родини, аби виправдати витрати на своє утримання. У своїх листах він неодноразово скаржився своїм адресатам на важкі умови, в яких йому доводиться займатися літературною творчістю. «Тут моє життя не дуже розкішне, навіть бідне, – відверто писав він І. Белею в листі наприкінці липня – на початку серпня 1882 р., – щоденна робота вбиває мої думки і так виснажує мене, що важко знайти сили для будь-якої духовної праці. Маю враження, що мої літературні сили слабшають, і мені все важче щось написати, все менше у мене виходить. У мене багато незакінчених ідей, багато задуманих, але або немає часу, або немає сил, щоб їх реалізувати. Тут також не вистачає живого товариства, відсутність чого лише поглиблює мою рутину, справжнє художнє життя. І, що ще гірше, повне відчуття безнадійності того, що все залишиться таким невеселим і одноманітним» . [21, с. 130]

Навіть за таких умов І. Франко залишався провідним співробітником журналу «Світ», усім серцем присвячуючи себе літературній праці. Пізніше, в 1901 р., він дав журналу більш вичерпну характеристику, порівнюючи його з «Громадським другом», що нетривалий час виходив у Львові під редакцією М. Павлика та І. Франка в 1878 р. І. Франко відзначив соціалістичний характер «Світу» та його більшу поміркованість, що дозволяла уникати конфіскації. Зміна

тональності журналу сталася через досвід попередніх радикальних видань, ²⁰ що були недовговічними через репресії поліції, а також через відсутність найближчого соратника М. Драгоманова в Галичині М. Павлика, що залишався на еміграції [4, с. 443].

І. Франко відзначив одну особливість «Світу» – співробітництво між галичанами, підросійськими українцями та вимушеними політичними емігрантами з Росії, лідером яких був М. Драгоманов. Усі ці аспекти робили журнал важливим як для науки і літератури, так й інформативно-політичного життя, журналістської справи [15, с. 707].

У радянському літературознавстві засновником «класичного соціалістичного реалізму» вважався російський письменник Максим Горький за його романом «Мати». Однак, на думку принаймні частини дослідників, насправді незважаючи на сучасну критику соцреалізму, цей напрям літератури ще за чверть століття до М. Горького відкрив І. Франко своїм романом «Борислав сміється» про повстання українського робітництва проти капіталістичної експлуатації [21, с. 131]. Деякі сучасні дослідники звертаються до літератури т. зв. «соціалістичного реалізму», в якій бачать не стільки підлеглість радянській владі, як співчуття до трудящих, любов до рідної землі та віру в соціальну справедливість. Це був лише один із творчих методів у світовому художньому розвитку, так само, як раніше класицизм. Наше минуле потребує вдумливого аналізу, а не відкидання. [2, с. 81]

Щодо першого соціалістичного роману І. Франка «Борислав сміється», він був явно опозиційним за змістом і новаторським за формою. Робота пропонувала нову концепцію дійсності, де центральне місце відводилося класовій боротьбі, а героєм став робітник, що усвідомив необхідність організованої дії пролетаріату. Боротьба змальована в захоплюючому сюжеті, який робив роман легко читабельним та доступним для осмислення. Це був значущий творчий успіх І. Франка, який, хоч і залишився незавершеним, все ж залишив свій слід у літературній спадщині. Загадка роману полягає в тому, чому письменник, І. Франко, ніколи не завершив його. «Борислав сміється» вийшов окремим виданням лише в 1922 р., після смерті автора. Це особливо цікаво на тлі його

звичайної практики повертатися до творів, перевидавати їх. Так, книга віршів ²¹ «Вершин і низин» мала два видання (1887 р., 1893 р.), «Балади і розкази» (1876 р.) перетворилися на «Давнє й нове» (1914 р.), «Мій Ізмарагд» (1898 р.) зазнав нового видання «Давнє й нове» (1911 р.) і т. д. Проте, роман «Борислав сміється» залишився незавершеним [4, с. 443]. Це можна пояснити лише одним шляхом. На той момент І. Франко віддалився від соціалістичного вчення, і цей процес може вказувати на його зміни в світогляді. Ймовірно, він повністю відокремився від соціалістичних ідей вже після смерті М. Драгоманова в 1895 р. Але чому ж саме роман «Борислав сміється» залишився невиправленим та не був виданий окремо? Це можна пояснити тим, що І. Франко в той час переосмислив свої погляди. Відсутність бажання повертатися до цього роману може вказувати на його зміни у світогляді. Це припущення також пояснює те, чому І. Франко не опублікував свого часу готові переклади праць К. Маркса і Ф. Енгельса в журналі «Світ». Ймовірно, він почав бачити в соціалізмі не науковий, а утопічний характер та відмовився від таких ідей.

На сторінках «Світу» друкувалися, крім творів І. Франка, сатиричні нариси І. Белея, який використовував псевдоніми Роман Розмарин та Гнат Перевізник. Його сатира була спрямована проти реакційної частини галицького рутенства (латинізована форма назви русин, як називали себе місцеві жителі в ХІХ ст.), зокрема москвофілів [5, с. 242]. Так, у першому нарисі І. Белей використовував образ «Северопутешественника», що символізував редактора львівської москвофільської газети «Слово» В. Площанського. Цей образ розкривав фінансування російським урядом москвофільської преси, як із сарказмом наголошувалося, через «археологічно- нумізматичні» екскурсії до Москви.

Сатиричні твори І. Белея свідчать, на думку деяких дослідників, про його уважне ставлення до творчості М. Салтикова-Щедріна. Інтерес до творчої спадщини російського письменника, що піддавав гострій критиці всевладдя чиновників і беззахисність простого народу в Російській імперії, проявляв й І. Франко. Він неодноразово друкував його твори в перекладі на українську мову в журналі «Друг» у Львові. Переїнявши певною мірою стилістику творів М. Салтикова-Щедріна, І. Белей вдало поєднував сатиру на несправедливі явища в

22
суспільному житті та особистості тих, хто порушував моральні норми, втілюючи політичний зміст у гострі алегоричні образи. Загалом Белеєві твори у «Світі» були не тільки привабливими для читання, але й корисними для читачів [42].

Більше за інші матеріали в редакцію журналу надходило віршів. Частина з них була представлена українським письменником і громадським діячем з Наддніпрянщини О. Кониським та опублікована як додаток до його історії української літератури. Серед надрукованих у журналі віршів були твори П. Гулака-Артемовського (один з них за мотивами славнозвісного Горація), «Хустина» Т. Шевченка, «Зорі» Ієремії Галки (псевдонім М. Костомарова), а також вірші П. Куліша, М. Бучинського, Івана Перекотиполе (псевдонім Б. Грінченка), В. Лиманського, В. Александрова та ін. Впадає у вічі, що молоді автори, такі як М. Бучинський, Цезар Білиловський (псевдонім Цезарко) та ін. мали свої дебюти в галицькому журналі [15, с. 707].

Як бачимо, у «Світі» друкувалися як галицькі, так і наддніпрянські діячі, причому останні, як правило, в умовах чинності антиукраїнського Емського указу ховали свої прізвища під псевдонімами. Журнал «Світ» став першим місцем публікації циклу поезій І. Франка «Веснянки». Один з віршів, «Гримить», висвітлював образ весни як символу прогресивної соціальної сили. Цикл «Веснянки» був насичений оптимізмом і алюзіями на суспільні події. Це стало виявом прогресивної соціальної сили, що, подібно до весни в природі, неухильно перемагає в суспільстві соціальні негаразди. У свою чергу, поетичний цикл І. Франка «Із галицьких образків» включав у себе вірші, які передавали картини реальності – жахливі картини становища народу. Хотілося б відзначити також особистісну лірику із циклу «Картка любові», де відкривався зовсім інший образ поета – той, який кохає і шукає шлях до серця коханої. Щоправда, поезія в журналі «Світ» не мала настільки тісного зв'язку з І. Франком, як його проза [21, с. 129].

І. Франко, який брав участь у редагуванні журналу, активно вдавався до виправлення мови, стилю, образності та думки авторів. Зокрема, його листи цього періоду містять численні вказівки щодо вдосконалення віршів М. Бучинського та Ц. Білиловського. Дослідник О. Дей вказує, що з 60 віршів,

опублікованих у двох річниках «Світу», 36 були творами І. Франка. Йому²³ належать не тільки кількісні, але й якісні пріоритети, оскільки Франкові твори виявилися найталановитішими в поезії журналу. І. Франко демонстрував свою поетичну універсальність у політичній ліриці, в описах робітничого життя в уже згаданому циклі «Із галицьких образків», а також в особистісній ліриці з циклу «Картка любові» [27].

У цілому журнал «Світ» відрізнявся від своїх попередників нестандартним поетичним стилем, що було зумовлено, переважно, творчістю І. Франка, найближчого соратника І. Франка, що друкувався в журналі. Тут була різноманітність тем, широка гама образів ліричного героя та вдосконалена версифікація. Особливий розвиток отримала політична лірика, яка втратила свій монологічний характер, вбираючи епічні картини народного життя в «Галицьких образках» та алегорії у «Веснянках», а також цікаві авторські роздуми. Глибокий образ ліричного героя відображався в циклі "Картка любові", в якому автор втілював свої власні переживання та надії [21, с. 125].

Важливі напрямки в роботі журналу, що видавався І. Белеєм, – це публіцистика та наука. Публіцистика часто включала в себе науковий дискурс, а наукові статті завжди супроводжувалися авторським публіцистичним коментарем, роблячи їх доступнішими для читачів. І. Франко наголошував, що боротьба за існування призводить до об'єднання істот у групи, а групи – в більші спільноти, формуючи людське суспільство. З цього виникає клас військових, кріпаки для їхнього забезпечення, розподіл праці, розвиток міст і ремісництва. Потреба в свободі і рівності приводить до буржуазної боротьби за політичну владу, яка, захопивши її, сама прагне скористатися благами свободи [7, с. 6].

Так виникає «наукова теорія громади» або соціалізм, що прогнозує неминучий крах капіталізму. І. Франко визначає основні постулати громади: знищення приватної власності, введення суспільної власності на засоби виробництва, економічна рівність, що призводить до рівності в інших сферах, виховання громадою, покращення умов праці та відпочинку, необмежена свобода. Кожна громада визначатиме власний порядок і може вступити у федерацію з іншими громадами. І. Франко розмірковує, як можливе

впровадження цього «необхідного» ладу соціальної справедливості, закликаючи прискорити його прихід і сприяти його здійсненню без насильницьких потрясінь.

Однією з ключових аспектів соціалізму, який висвітлювався у «Світі» найбільш докладно, було робітниче питання. Це питання було висвітлено ще раніше у статті І. Франка «Промислові робітники в Східній Галичині і їх плата». Ця публікація стала важливим етапом у створенні образу життя робітників Галичини. За допомогою звіту торгівельно-ремісничої палати у Львові, І. Франко точно обчислив заробітну плату для різних категорій робітників, включаючи дітей до 14 років [30, с. 87].

Тему робітництва подальше розглянув О. Терлецький у своїй статті «Робітницька плата і робітницький рух в Австрії в останніх часах». Його стаття, опублікована під псевдонімом О. Т., глибоко занурилася в статистику та числа, щоб показати скрутне становище австрійських робітників, викриваючи зростання капіталу за рахунок низької оплати праці. О. Терлецький підкреслював, що робітництво в Австрії виступає на захист власних інтересів, оскільки вони втратили віру урядові та совісті капіталістів. За його словами, робітничий рух стане основним обранцем соціальних питань і надасть робітникам можливість ефективно захищати свої права в епоху соціальних революцій [32].

Український соціалізм у молодій журналістиці радикального напрямку, яку представляло видання І. Белея, не обмежувався виключно соціальною проблематикою. Вже практично з моменту заснування журналу «Світ» розпочалося активне розвитку ще одного важливого напрямку – національно-визвольної боротьби. Цей напрям, як правило, пов'язувався з актуальними питаннями політичної історії, як, наприклад, у статтях Ф. Василевського (під псевдонімом Софрон Круть) «Сербське царство і турки» (1881, №№ 2 – 4), О. Кониського «Листи про Ірландію» (1881, №№ 10–14), І. Франка «Католицький панславізм» (1881, № 7). У цих публікаціях акцент робився не на темі праці, а на національному питанні, дискутувалося про народи, що боролися за свою національну незалежність [15, с. 767].

Зокрема, Ф. Василевський був відомим автором, який досліджував

слов'янське питання, виступаючи із статтями на цю тему ще в «Громадському²⁵ друзі» наприкінці 1870-х рр. Він сам брав участь у бойових подіях на Балканах. У своїй новій статті він описував боротьбу сербів проти османського владарювання, доводячи, що Туреччина втрачає силу, а прагнення поневолених народів до свободи зростає.

У свою чергу, стаття І. Франка «Католицький панславізм» реагувала на відзначення кирило-мефодіївського свята у Ватикані. Рим намагався використовувати цю подію для розширення свого політичного впливу. Австрія претендувала на роль держави, яка опікується католицьким панславізмом, і греко-католицькі попи підтримували це. Однак І. Франко зазначав, що він має право говорити від імені галицьких русинів. За його думкою, вони більше схильні до православ'я Москви, ніж до католицького Риму, особливо враховуючи той факт, що більша частина українського народу проживає в православній Росії. Політичні діячі, які прагнуть очолити український національний рух у Галичині, повинні враховувати це [4, с. 445]. Зазначені статті виступали на захист національних прав поневолених слов'янських народів, до яких відносився і український народ. Вони ще раз підкреслювали особливість українського соціалізму, який нерозривно пов'язувався з національно-визвольною проблематикою, і підтверджували, що тема праці не єдина, яка постійно знаходилася у центрі уваги «Світу».

Окремі публікації на сторінках редагованого І. Белеєм «Світу» можна віднести до категорії імперативної публіцистики, яка характеризується полемічним спрямуванням, часто спрямованим проти певних видань у галицькій пресі. Однак головною їхньою рисою було висунення настанов, пропозицій та вивчення шляхів для їх втілення. До цієї категорії належать статті І. Франка, такі як «Чи вертатись нам назад до народу?» (1881, № 6) та «Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва» (1882, № 4–5) [21, с. 142].

Перша з цих статей стала реакцією на праці москвофільського діяча І. Наумовича, який у своїх публікаціях «Просвещение нашего народа» та «Назад к народу», опублікованих у львівській газеті «Слово», висловив ідеї народолобства та закликав вертатися до народу, але розумів це по-іншому, ніж

народовські діячі в Галичині, з позицій всеруськості. І. Франко бачив у цьому новий критичний поворот у розвитку русинської інтелігенції, пов'язаний із радикальною журналістикою. Він розумів цей поворот, як наслідок появи радикальних ідей у статтях москвофільського лідера [4, с. 444]. Ідея нібито повернення до народу, висунута І. Наумовичем, не була прийнятною для І. Франка, який вбачав у ній російські соціалістичні ідеали, що передбачали взаємодію з народом для соціальної революції. У своїх аргументаціях І. Франко доводив до абсурду ідею І. Наумовича, рекомендуючи радикальні заходи лише для тяжких хвороб. У той же час І. Наумович прагнув використовувати їх, у розумінні І. Франка, і для соціальної революції. Другий аспект програми І. Наумовича, що полягав у відкиданні чужини, також був неприйнятним для І. Франка. Його думка полягала у відмові від такого радикального підходу, оскільки це означало б відкидання всього, що було чужим, включаючи європейську науку та освіту, що визначали західну культуру. Такий крок, на думку І. Франка, призвів би до «аксаківського панрусизму» [21, с. 132].

І. Франко пропонував розвивати народні видавництва в напрямках наукового, політичного і господарського прогресу, обговорюючи питання, які кожен розуміє краще. Він наголошував на важливості цікавого викладу природничих наук, таких як географія, яку він радив подавати у вигляді подорожніх нотаток. У заключній частині І. Франко підтримував плюралізм, закликаючи обговорити пропозиції в пресі і скликати з'їзд зацікавлених осіб. Такий підхід він розглядав не тільки як тактичний, але і як можливість ідеї стати загальноновизнаною. Імперативна публіцистика другого річника редагованого І. Белеєм «Світу» була збагачена статтями М. Драгоманова, взятими з газети «Вольное слово». Ці статті висвітлювали галицькі події, а І. Франко, перекладаючи їх, прагнув визначити участь наддніпрянського політичного емігранта М. Драгоманова в редакційному процесі [3, с. 170]. Незважаючи на деякі нетактовні висловлювання щодо митрополита ГКЦ С. Сембратовича, стиль публіцистики був спокійнішим і більш науковим порівняно із попередніми радикальними виданнями, приносячи більше користі Галичині [2, с. 82].

Значне місце в часописі «Світ» відводилось літературній критиці, в якій

основний вплив мав І. Франко. Його творчість відчутливо відбивалася тут ²⁷ під впливом революційно-демократичної журналістики, що застосовувала аналіз літературних творів не для оцінки їх естетичної цінності, а для розгляду відтворених у них соціальних проблем. Іншими словами, революційно-демократична критика використала соціологічний підхід до аналізу літературних явищ, включивши критику швидше в сфері публіцистики, а не літературознавства. Метою І. Франка було розкрити недоліки «мертвого царства», розуміючи під ним усю Росію. Він виокремив два напрямки поетичної творчості Кобзаря: антипольський і антиросійський, продемонструвавши, що лише в такий спосіб поет залишався вірним позиціям свого народу. І. Франко пропонував хрестоматійний аналіз поем Т. Шевченка, багато елементів його аналізу зараз використовується в шкільних підручниках з літератури.

До літературної критики на сторінках журналу «Світ» можна віднести статтю І. Франка «Огляд української літератури за 1880 рік» (1881, № 2). Його огляд вийшов короткий, бо було мало чого оглядати. І. Франкові не вдалося наповнити огляд істотними думками, оскільки рівень літературних творів не спонукав його до цього [33].

Отже, літературна критика журналу «Світ» відіграла позитивну роль у становленні цього видання. Тут були опубліковані за участю І. Белея класичні праці І. Франка, зокрема «Причинки до оцінення поезії Т. Шевченка», що можна вважати першою глибокою інтерпретацією творів Кобзаря. Важливі були «Відчити» О. Кониського як емпіричний твір, зосереджений на зборі історико-літературного матеріалу. «Світ» виділявся новаторством в оформленні [15, с. 707].

Як зазначалося раніше, останній випуск «Світу» датується вереснем 1882 р. І. Франко розглядав припинення видання як катастрофу, але це сталося через байдужість як авторів, так і читачів. Закриття редагованого І. Белеєм «Світу» особливо вразило, оскільки він припинив існування не через урядові переслідування, а внаслідок пасивності читачів [21, с. 131]. І. Франко вказував, що «Світ» припинив існування через байдужість публіки, «розтічі» тих, хто мав бути його співробітниками. І. Белей навіть розподіляв невеликі праці на декілька

випусків, що створювало незручності для читачів [30, с. 87].

Друга причина припинення виходу «Світу» була пов'язана із фонетичним правописом у журналі, який сприймався багатьма читачами як ознака радикалізму. І. Франко розглядав перехід на етимологічний правопис, але цей план не був реалізований. Нарешті третя причина полягала в особистості І. Белея, який переконався, що «Світ» не призводить до прибутковості і поступово розпочав працювати, на запрошення місцевої редакції, в народовській газеті «Діло» у Львові. Це призвело до занедбання журналу «Світ», оскільки І. Белей не міг ефективно керувати редакцією та адміністрацією через свою роботу в іншому виданні.

Підсумовуючи, хотілося б наголосити, що значення редагованого І. Белеєм львівського журналу «Світ», що мав радикально-соціалістичне спрямування, визначалося кількома аспектами: 1) стабільність радикальної журналістики: видання продемонструвало стійкість радикальної журналістики, здатної відроджуватися після переслідувань. Це виникало як наслідок існування журналу в конституційній державі, де існували легітимні шляхи політичної боротьби; 2) виносити уроки з минулого: журнал розкривав властивості революційної журналістики, витягуючи уроки з минулого та ефективно їх використовуючи; 3) відмова від крайніх форм: редакція журналу, в чому немала заслуга самого І. Белея, уникала екстремальних форм і напрямлень, фокусуючись на конструктивних образах та викритті тих, хто протистояв народу; 4) відсутність антицерковної спрямованості: після виїзду М. Павлика за кордон редакція журналу не продовжила антицерковну спрямованість радикальної журналістики, що дозволило їй залишатися на соціалістичних позиціях, не виходячи за межі легальності.

Водночас дослідники виділяють ще кілька аспектів: 5) літературні досягнення: журнал був важливим майданчиком для літературних творів, зокрема публікація знакового в літературній творчості роману І. Франка «Борислав сміється» [21, с. 131]; 6) публіцистика та нові автори: журнал став місцем успішної публіцистики, представленої статтями від таких авторів, як І. Франко, О. Терлецький, О. Кониський, Ф. Василевський. Зокрема, тут з'явилися

як літературний дебют праці відомого українського письменника і громадського діяча з Наддніпрянщини Бориса Грінченка; 7) можливість існування радикальної журналістики: «Світ» підтвердив можливість існування радикальної (соціалістичної) журналістики за умов належного фінансування, підтримки авторського колективу та редакторських зусиль; 8) пошук нових ідей: журнал став, по суті, свідченням перших сумнівів І. Франка у правильності соціалістичної ідеології, що виявилось в припиненні роботи над романом «Борислав сміється» при занепаді журналу.

І. Франко високо оцінював професійну діяльність І. Белея, зокрема його внесок у видання журналу «Світ» у Львові. Невдовзі після смерті головного редактора «Діла» В. Барвінського (1883 р.) І. Белей був призначений відповідальним редактором народовської газети. Протягом багатьох років він працював у редакції «Діла», за що пізніше йому висловив велику повагу провідний народовський діяч Кость Левицький, зауваживши, що І. Белей успішно володів складним та відповідальним завданням управління «Ділом» у критичні періоди. І. Белей був вимогливим редактором, який бережливо ставився до репутації «Діла», не допускаючи розміщення неперевіраних чи неправдивих матеріалів, особистих нападів чи порушень ідеології основного народовського друкованого органу в Галичині. Як редактор «Діла», І. Белей не лише готував до публікації численні рукописи, але й писав передові статті, аналізуючи творчість видатних постатей української та світової літератури, зокрема Т. Шевченка та М. Шашкевича [42].

Перший випуск щоденної газети «Діло» вийшов у Львові 1 січня 1880 р., часопис поступово став провідним українським виданням Галичини до початку Другої світової війни в 1939 р. Ідея створення газети виникла під час наради, яку зібрали 36 видатних представників народовців, запропонувавши цю ініціативу на зустрічі, організованій Ю. Романчуком і В. Барвінським у грудні 1879 р. Назву для газети запропонував сам Олександр Барвінський, брат Володимира. Він висловив думку, що «Діло» має об'єднати всіх добре мислячих русинів для спільної праці на благо руського, тобто українського народу. У листі до свого брата він висловив ідею, що газета повинна діяти як інструмент

об'єднання й оживлення народу. О. Барвінський висловив переконання, що ³⁰ «Діло» має стати дієвим кроком у виведенні національного руху із стану занепаду та вибороти повагу до національних прав русинів- українців. Запропонована ідея знайшла підтримку в українському суспільстві. Вже 17 лютого 1880 р. Володимир Барвінський повідомив брату, що «Діло» за короткий час здобуло 454 передплатників, вказуючи на великий інтерес українського громадянства до цього видання [3, с. 178].

У своїй статті київський дослідник Ю. Шаповал розглядає два ключові періоди в історії газети «Діло» у Львові. Перший тривав від моменту заснування часопису 1880 р. до 1887 р. і відзначався ідейно-організаційним становленням видання та досягненням ним щоденної періодичності [20, с. 20]. Характерною рисою другого періоду, з 1888 р. до 1902 р., що безпосередньо припадає на керівництво видання часопису І. Белеєм, що став редактором після передчасної смерті В. Барвінського в 1883 р., стало функціонування газети як щоденника та більш тісну співпрацю з народовським рухом. Газета виходила двічі на тиждень протягом перших трьох років, тричі на тиждень у 1883–1887, а з 1888 року – щодня. Перерви у виданні викликали політичні події, зокрема період окупації Львова російськими військами від вересня 1914 р. до вересня 1915 р. Газета припиняла свою діяльність у 1918 р., коли Львів був захоплений поляками в результаті польсько-української війни, а також у період 1920–1923 рр., коли вона в умовах польської окупації після військово- політичної поразки ЗУНР приховувалася під різними назвами. З 1 вересня 1923 р. «Діло» відновлює свою первісну назву, регулярно виходила до встановлення в Галичині російського більшовицького режиму в 1939 р.

Вагому сторінку у видавничу діяльність «Діла» вписав І. Белей, що тривалий час редагував газету в австрійський період, поряд з Володимиром Барвінським, Антіном Горбачевським та ін. Важливим етапом в її історії була стабільна висока періодичність виходу щоденника, досягнута завдяки наполегливості самого І. Белея. Газета залишалася вірною ідеології народовців, пізніше – українських політичних партій національно- демократичного спрямування, що виникли на основі народовської течії, зокрема від УНДП в 1899

р. до Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) в 1925³¹ р., але ніколи не була їх офіційним органом. Це давало змогу редакції, включаючи діяльність І. Белея, зберігати конструктивну критику і виражати власну думку, часом навіть внутрішньої опозиції. «Діло» стало важливим пресовим органом у Галичині зі своєю власною позицією, надаючи платформу для висловлення різних політичних угруповань, не лише безпосередньо пов'язаних з місцевими народовцями [5, с. 315].

Характерно, що «Діло» як газета загальнонаціонального спрямування широко освітлювало суспільно-політичне життя України по обидва боки російсько-українського кордону. Вона розповідала про ключові події історії, такі як боротьба за політичні права, еміграція, світові війни, революції в Росії, примусова колективізація та голодомор в Україні. Газета виступала як важливе джерело інформації з історії української політичної думки. У своєму першому році існування (з 1880 р.) попередник І. Белея В. Барвінський впровадив різноманітні рубрики, які охоплювали всі аспекти суспільної дійсності того часу. Поруч з інформаційною діяльністю, головним напрямком видавничої роботи газети була публіцистика, основним жанром якої стали обширні статті з розгорнутою аргументацією. Ці статті, авторами яких часто були провідні діячі українського національного руху, Галицького крайового сейму, відігравали ключову роль у самоусвідомленні широкими масами місцевого населення програми діяльності народовців [3, с. 184].

Важливу роль у цьому відігравали статті, опубліковані на сторінках «Діла» активного народовського діяча о. Степана Качали, які аргументували право русинів-українців на рівноправність та самостійний політичний шлях в Австрії. Його публіцистичні твори відображали народовські принципи та відстоювали ідеї національно-культурної і політичної рівноправності русинів-українців серед інших народів Австрії. Діяльність газети, як правило, включала роз'яснювальні коментарі від редакції, які розкривали зміст подій для українців та пропонували практичні висновки. Один із прикладів – відображення подорожі цісаря до Галичини в газеті «Діло». По-перше, був надрукований репортаж «Подорож Е. В. Цісаря до Галичини» (23 липня 1880 р.), а наступного числа

редакція опублікувала коментар «Політичне значення подорожі Цісаря до Галичини» (26 липня 1880 р.), розкриваючи зміст події та вказуючи на політичне значення уваги цісаря до Галичини, що виявлялося увагою до русинів та демонстрацією нібито демократизму центрального уряду [2, с. 85].

На той час галицькі народовці ставилися до центрального уряду та правлячої династії Габсбургів як до влади, яку вони шанували, але також були в опозиції до польської адміністрації краю, що, в свою чергу, користувалася підтримкою офіційного Відня. У своїй боротьбі проти польського домінування на місцевому рівні народовці, що виразно намітилося після поразки «весни народів» 1848–1849 рр., часто сподівалися на підтримку центру, і в багатьох випадках їхні сподівання справджувалися. Однак значно більшу підтримку, в т. ч. на видавничу діяльність, отримували все-таки поляки, що мали, по суті, владу в Галичині при негласній підтримці австрійського уряду. З цією проблемою стикнувся й І. Белей, що під час багатолітнього перебування на чолі редакції «Діла» не міг не відчувати фінансові труднощі, бо газета виходила без серйозних дотацій з боку влади, на відміну від польських інституцій різного характеру, яким надавав підтримку Галицький крайовий сейм, більшість у якому регулярно становили поляки [35].

«Діло» виступало на засадах національної солідарності, сприяючи уявленню про єдиний український народ та поважання його цілісності, навіть при різних ідейно-політичних поглядах між народовцями і москвофілами. Інформаційна кампанія навколо «судового процесу Ольги Грабар» над провідними москвофільськими діячами, що тривав від 12 червня до 28 липня 1882 р., була важливою для цієї засади. Незважаючи на те, що обвинуваченими були москвофіли, «Діло» підтримало українських діячів і висловило протест проти адміністративного втручання в церковні та судові справи з боку влади, викриваючи насильницькі спроби змусити село Гнилички на Тернопільщині повернутися на уніатство, до ГКЦ (як відомо, перехід місцевих селян на російське православ'я спровокував цей судовий процес, у ході якого виявилися зв'язки, в т. ч. фінансові, москвофілів з російським царизмом) [42]

У серії випусків газети «Діло» «У п'ятнадцяти числах» від 2 червня до 21

липня 1882 р. було опубліковано великий репортаж із судового засідання «Процес Ольги Грабар і товаришів про злочин головної зради». Газета детально розповідала про хід судового процесу, представляла звіти, тексти звинувачення та адвокатські промови. Окремо хотілося б відзначити коментар редактора В. Барвінського, який висловив свою позицію в статті «По процесі о головну зраду» (24–31 липня; 21 – 25 серпня 1882 р.) [3, с. 200].

Редакція «Діла» виявила велику рішучість у захисті національних прав українського населення, що стало важливим внеском газети в подальший розвиток національного руху. Згодом, проте, національний рух русинів-українців розгалужувався, суперечності між народовцями і москвофілами поглиблювалися, а редагована І. Белеєм газета «Діло» не завжди демонструвала терпимість до різних точок зору та напрямків в українській політичній свідомості. Це зрозуміло, бо на початку 1890-х рр. відбувся остаточний розкол між українським народовством і москвофільством, що стало наслідком політики «нової ери», спроби польсько-українського порозуміння.

У 1882 р. газета «Діло» почала використовувати матеріали з нового журналу «Киевская старина», що почав виходити в Києві, розміщуючи найцікавіші статті на своїх сторінках. Зокрема, була опублікована праця «Тисячоліття Києва» (7 квітня 1882 р.) та коментар до неї (10 квітня того ж року), в якому відзначалася роль Києва як духовного центру для українців. [21, с. 133] Газета «Діло» за участю І. Белея почала взаємодіяти з підросійськими українцями, а лідер «старих» громадівців на підросійській Україні, т. зв. «культурників» В. Антонович став автором для «Діла», представивши історичну роботу про Івана Гонта (17–27 листопада 1882 р.). З появою в 1880– 1890-х рр. на сторінках часопису праць нових авторів, громадських діячів з Наддніпрянської України, таких як О. Кониський, Олена Пчілка, М. Грушевський та ін., газета набула більшої різноманітності та важливості. У 1885 р. газета «Діло» (№№ 87–96) опублікувала нарис українського письменника Івана Нечуя-Левицького «В Карпатах (з мандрівки в горах)». Автор описав свою подорож 1884 року на лікування в Щавницю, новий курорт, наповнюючи текст барвистими описами. Подорожний нарис став взірцем журналістської творчості, де І. Нечуй-

34
Левицький порівнює русинів- українців і поляків на карпатському кордоні, розмірковуючи про великодержавну польську політику в регіоні [25].

Для автора були важливі дві основні ідеї. Перша ідея, яку розглядає І. Нечуй-Левицький на сторінках газети, яку редагував І. Белей, – це безплідність полонізації та латинізації русинів, що не матиме успіхів, поряд з убогістю польського населення Карпат. Він вважав, що польські пани повинні б були зосередитися на піднятті рівня життя місцевих поляків, а не намагатися полонізувати галицьких русинів-українців. Друга важлива ідея письменника – це єдність мовно-культурного простору України по обидва боки австро-російського кордону. У селі Шляхтова в Карпатах він оглянув церкву, яка існувала триста років. І. Нечуй-Левицький був вражений старовинністю іконостасу та образів, що нагадують йому церкви з його дитинства на підросійській Україні.

Ці ідеї І. Нечуя-Левицького, по суті, віддзеркалюють програму видання газети «Діло» під редакцією І. Белея, що закликала читачів захищати свій український світ, пишаючись його красою та величчю, спонукала галичан до почуття солідарності з Наддніпрянською Україною. У 1887 р. газета додала до цього кроку, опублікувавши повний переклад роману М. Костомарова «Чернігівка: бувальщина з другої половини XVII віку» (20 червня – 4 серпня), що розповідає про сутички між українцями і росіянами XVII ст. [5, с. 320].

Співпрацю з газетою «Діло» у вересні 1882 р. після припинення видання львівського журналу «Світ» розпочав І. Франко. Він був безпосередньо запрошений до редакції І. Белеєм, з яким раніше разом випускав «Світ». І. Франко писав свої статті і оповідання або анонімно, або використовуючи псевдонім Мирон (М) [15, с. 608]. У вересні 1882 р. в газеті була опублікована його стаття «Галицька індемнізація», присвячена проблемі компенсації шляхті за скасування кріпосницьких повинностей. Ця стаття була значною за обсягом і глибиною дослідження. Водночас у ролі письменника І. Франко представив три оповідання: «Цигани» (18, 22 листопада 1882 р.), «Грицева шкільна наука» (19 квітня 1883 р.), «Пироги з черниціями» (6 травня 1884 р.) [26].

Перше з них відзначалося натуралістичним підходом та описувало долю

циганської родини в горах. Друге оповідання, завдяки характеротворчому вмінню, стало класикою і навіть двічі перекладалося для російської преси. Воно розповідало про Гриця, чия духовна межа обмежувалася спілкуванням з гусячим стадом, але читачам сподобалася його наївність. Третє оповідання, з елементами єврейського побуту вражало читачів своєю дитячою психологією. Реакція на публікацію І. Франка стала частиною кампанії в народовських колах, що завершилася, по суті, витісненням його на тривалий час з української журналістики. Він знайшов притулок і заробіток у польському часописі «Kurjer Lwowski», де працював кореспондентом протягом десяти років, пізніше називав це «наймами в сусідів». Вихід І. Франка з «Діла» на практиці не призвів до зупинки розвитку газети, навколо неї далі об'єднувалися провідні українські сили, що підтримували різні погляди і напрями у внутрішньоукраїнській полеміці. На чолі видавничої діяльності газети «Діло» далі перебував І. Белей, що відіграв значну роль у поступовому перетворенні її в основний друкований орган галицьких народовців.

Газета активно вивчала теми етногенезу та націософії, сподіваючись, що сформована на реалістичних засадах історична свідомість сприятиме сучасному піднесенню національного духу українців. У 1886 р. часопис опублікував значну за обсягом працю львівського професора О. Огоновського «Русини під взглядом етнографічним, язиковим, історичним і літературним».

13 грудня 1886 р. газета оприлюднила програмну заяву «Від редакції», оголошуючи з позицій всеукраїнської національної єдності курс на поглиблений вплив на маси від Сяну і Карпат на заході аж поза Дніпро на схід. [3, с. 218]. Щоправда, на сторінках газети не так часто публікувалися матеріали про становище українського народу під владою російського царизму, акцент І. Белей робив на галицькій проблематиці. У 1887 р. «Діло» вже почувало себе найбільшим українським часописом і в 1888 р. стало першою українською щоденною газетою, що відзначило новий етап в її історії.

Перехід газети на щоденний формат призвів до змін в її інформаційній діяльності. Інформаційні жанри отримали більше уваги, а рубрики «Телеграми Діла», «Перегляд політичний», «Дописи з провінції», «Вісті з України»

розширилися. Газета почала публікувати репортажі з сесій австрійського парламенту, Галицького крайового сейму, судових засідань, зборів громадських організацій, партій та наукових товариств. Щоденний вихід газети підвищив оперативність повідомлень, що дало можливість проводити ефективні інформаційні кампанії та відстежувати події в часі. Газета завжди брала активну участь у виборчих кампаніях, агітувала за українських кандидатів та висвітлювала хід виборів. Особливо актуальною стала ця тема в 1897 р., коли українські селяни під проводом інтелігенції рішуче виступили проти фальсифікації наслідків голосування [30, с. 107]. Газета вела широку агітацію та розповідала про терор, який влаштовували польські сили, забезпечуючи перемогу поляків у виборах.

Отже, перетворення у щоденник дозволило газеті розширити інформаційні функції, більш повно відображати сучасні події, втручатися в щоденні справи та вимагати реакції владних структур на свої виступи. Наприклад, газета активно висвітлювала створення «Народної Ради» – першої політичної організації народовців у Львові 1885 р., пізніше, на початку оформлення партійно-політичної структури українського суспільства в Галичині, – Української національно-демократичної партії (далі – УНДП) в 1899 р. Крім того, очолюване І. Белеєм «Діло» систематично повідомляло про міжнародні події та вміщувало аналітичні матеріали зі світової політики. Однак основною тематикою публікацій стала все-таки економіка, зокрема важкі умови життя галицького селянства в умовах становлення капіталізму, товарно-ринкових відносин. Газета розкривала болючі проблеми масової трудової еміграції селянства з Галичини, як і Буковини та Закарпаття, соціально-економічної безправності селян [30, с. 94].

Традиційною темою для «Діла» під багатолітньою редакцією І. Белея ставала освіта, особливо проблеми українських шкіл. Газета акцентувала увагу на недоліках у шкільній системі освіти та протистоянні польської більшості законопроектам, спрямованим на обов'язкове вивчення української мови в середній освіті, гімназіях. Газета «Діло» виступала за українізацію Львівського університету, підтримуючи відкриття нових українських кафедр та активно

37
коментуючи приїзд на посаду завідувача новоствореної кафедри української історії в місцевому університеті випускника Київського університету, талановитого учня В. Антоновича М. Грушевського. Газета виділяла сторінки для публікацій його наукових праць, таких як «Вступний виклад проф. М. Грушевського з давньої історії Руси», виголошений у Львівському університеті 30 вересня 1894 р. [3, с. 328].

«Діло» виконувало роль інформаційно-політичної газети, активно присвячуючи увагу розвитку нової української літератури, початок якій поклала «Енеїда» І. Котляревського на Наддніпрянській Україні та «Русалка Дністровая», видана «Руською трійцею», в Галичині. Газета друкувала як художні твори, так і літературну критику. Редакція газети провела критичний аналіз літературного процесу на етнічних українських землях, що включав рецензії на значущі явища в літературі та оглядові статті, які стали традиційним елементом її щорічного циклу [5, с. 314].

Зв'язки редакції газети з найбільш видатним українським письменником у Галичині І. Франком, свого часу ідейно близьким соратником І. Белея, після розриву в 1885 р. були досить складними. Незважаючи на напруженість взаємин, газета продовжувала вивчати його творчість, з якою періодично ознайомлювала галицьку публіку. Характерно, що газета «Діло» з радістю вітала появу драми І. Франка «Украдене щастя» (1893 р.) та нагородження цієї п'єси премією на крайовому конкурсі. Однак книга польських перекладів І. Франка «Галицькі образки» (1897 р.) з передмовою «Дещо про себе самого» отримала різко негативну реакцію редакції газети, що піддала критиці друк її польськими видавцями з метою помсти за статтю І. Франка про знакову для польського національного відродження ХІХ – початку ХХ ст. постать А. Міцкевича під назвою «Поет зради» [3, с. 180].

І. Белей як редактор газети «Діло» приділяв значну увагу перекладацькій діяльності з метою перекладу на «руську», тобто українську мову кращих зразків світової літератури. Із творів світової літератури особливу увагу редакції отримали Г. Мопассан, І. Тургенєв, М. Салтиков-Шчедрін, А. Чехов, В. Короленко та ін., творчість яких знайшла своє місце на сторінках газети, додаючи їй

літературну цінність [35]. Наприклад, у «Ділі» були опубліковані в перекладі ³⁸ на українську мову оповідання російського письменника І. Тургенєва «Годинник», «Муму», «Сільський король Лір».

Редакція «Діла» під керівництвом І. Белея послідовно виступала за національні й соціальні інтереси українського народу та активно протистояла москвофілам, полонофілам, соціалістам-радикалам. Водночас народовське «Діло», і в цьому немала заслуга І. Белея, не проявляло національної вузькоглядності, а любов до власного народу для нього не означала ненависть до інших націй. Так, газета приділяла увагу єврейському національному рухові, що, як і український, активізувався наприкінці ХІХ ст., та виражала солідарність з ним на загальнолюдських засадах. У статті «Справа жидівська в Галичині» редакція газети наголошувала на спільних завданнях русинів- українців і євреїв у політичних умовах того часу. Газета «Діло» закликала до обережності у вирішенні міжнаціональних взаємин під час єврейських погромів, що пройшли селами Західної, польської Галичини (на захід від р. Сян), зокрема у статтях «Протижидівські розрухи» та «В страві галицьких розрух» [21, с. 133].

Отже, очолюване І. Белеєм «Діло» виявилось важливим джерелом інформації та аналізу для галицько-українського суспільства, активно втручаючись у тогочасні події та глибоко досліджуючи економічні, освітні та політичні аспекти життя.

Ще одним видавничим проєктом, в якому безпосередньо брав участь І. Белей, була «Дрібна бібліотека», що стала одним із перших систематичних видань у галузі просвіти. Вона призначалася для студентської молоді, мала впливати на формування її свідомості. Видавнича серія була опублікована у Львові в період з 1878 по 1880 рр. під керівництвом І. Франка, при активній участі І. Белея, що запропонував назву виданню, а також М. Павлика, Є. Озаркевича та ін. Серія складалася з 14 випусків, які містили твори українських, російських та західноєвропейських авторів. Серед них були твори І. Франка, М. Павлика, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка [15, с. 617].

І. Франко вважав, що простий народ повинен мати доступ до перекладів на живу народнорозмовну мову. З метою реалізації цієї ідеї він, знаходячи

підтримку меценатів, залучає на свій бік передових творчих молодих людей ³⁹ на початку 1879 р. На пропозицію І. Белея, цей видавничий проєкт отримав назву «Дрібна бібліотека». Першою виданою книгою стала брошура «Повісті Еркмана-Шатріана» у перекладі І. Белея, частково взята з «Друга». Одночасно з «Повістями» вийшло оповідання Г. Іванова «Війна за волю» у перекладі І. Франка. У передмові до цього твору І. Франко відзначає: "Ми віримо, що надамо користь землякам, і покликані вдосконалити нашу скромну літературу, випускаючи невеличкі книжечки – «метелики» – як бібліотеку цікавих і відмінних літературних творів» [21, с. 136].

Книги цієї серії були невеликого формату та продавалися за ціною, яка була доступною для більшості людей. Серія «Дрібна бібліотека» мала великий успіх серед читачів. Вона сприяла підвищенню інтересу до української і світової літератури та стала важливим етапом у розвитку загальноукраїнського національного руху [42]. І. Белей був одним із засновників та редакторів «Дрібної бібліотеки». Це видання відіграло значущу роль у поширенні ідей реалістичного мистецтва, естетики, а також у науковому освітньому та суспільствознавчому контексті того періоду. «Дрібна бібліотека» перестала існувати через відсутність коштів на її видання.

Таким чином, І. Белей був активним учасником українського громадського та культурного життя Галичини, відіграв важливу роль у видавничій діяльності місцевих народовців в останній третині ХІХ – на початку ХХ ст., насамперед як багаторічний редактор львівського газети «Діло». Раніше він неповних два роки разом з І. Франком редагував журнал «Світ» соціалістичного спрямування.

РОЗДІЛ 3. ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ

І. Белей відомий також як літератор, що зробив внесок у розвиток нового українського письменства в Галичині, писав свої твори живою народно-розмовною мовою. Водночас він виконував якісні переклади із західноєвропейської літератури, писав численні публіцистичні, літературно-критичні статті, нариси і рецензії. І. Белей був одним із найвидатніших українських літературних критиків другої половини XIX століття. Він виступав за реалізм у літературі, за правдиве відображення дійсності. Його літературна критика була проникливою, об'єктивною, мала значний вплив на розвиток української літератури. Свою критику І. Белей ґрунтував на глибоких теоретичних знаннях, кращих зразках світової літератури. Серед сатиричних нарисів І. Белея, надрукованих під псевдонімом Роман Розмарин, був твір «В адін час».

В образі «Северопутешественника» в нарисі введено постать редактора москвофільської газети «Слово» В. Площанського, який здійснює «археологічно-нумізматичні» екскурсії до Москви, зокрема до М. Каткова. Читач добре розумів, що йшлося про таємні грошові субсидії від російського уряду на підтримку москвофільської преси. «Северопутешественник» привіз із Москви 100 тисяч портретів російського генерала Гурка, душителя польського національно-визвольного повстання 1863–1864 рр., за допомогою чого прагнув піднести свідомість українських селян. «Песиміст найтяжчого калібру» під псевдонімом Гнат Перевізник був відображений у Белеєвому нарисі «Про послідній вибір посла до ради державної». Вістря сатири І. Белея спрямовувалося проти москвофілів як найбільш реакційної частини галицького суспільства [5, с. 319]. Відгукнувшись на першу публікацію українського перекладу щоденника Т. Шевченка у львівському журналі «Зоря» (1893. № 17), він вказував на необхідність українського перекладу російськомовних повістей і листів поета, а також на повне видання його творів. І. Белей популяризував книгу М. Чалого «Жизнь и произведения Т. Шевченка» (1882), підтримував та заохочував працю І. Франка над німецькими перекладами Шевченкової поезії. У своїй

промові на шевченківському святі 1894 р., опублікованій у газеті «Діло» (1894. №⁴¹ 100), та у статті «За що ми шануємо пам'ять Шевченка?» («Ілюстрований календар Товариства «Просвіта»»). Львів, 1895) автор акцентував увагу на винятково важливій ролі поета в національно-політичному і культурному відродженні українського народу [3, с. 180].

І. Белей був одним із перших українських літературних критиків, які високо оцінили творчість Т. Шевченка. Він відзначав її народність, гуманізм і патріотизм. Крім того, І. Белей активно підтримував творчість І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського та інших видатних українських письменників. І. Белей був глибоко переконаний в тому, що література має бути служницею народу. Він вважав, що письменство має відбивати життя простого народу, його проблеми і мрії. І. Белей виступав за формування української літератури на основі живої народно-розмовної мови, яка б була зрозумілою і близькою кожному українцю. Літературна критика І. Белея мала важливе значення для розвитку нового українського письменства. Вона сприяла піднесенню рівня української літературної критики, підвищенню її ролі в розвитку української літератури [42].

Твори І. Белея в жанрі сатири, на думку деяких літературознавців, свідчать про його уважне вивчення та вдумливе освоєння методів російського письменника М. Салтикова-Щедріна. Зокрема, у своїх творах для журналу «Світ» на початку 1880-х рр. І. Белей розкрив нові аспекти свого таланту, де його твори, розташовані на межі журналістики та літератури, стали цікавими та привабливими для читача [21, с. 142]. Впевнившись, що видавничий проєкт «Світ» не має можливостей стати прибутковим, І. Белей вирішив шукати заробіток і почав працювати в газеті «Діло», де мав змогу друкувати свої літературні твори. Як відомо, журнал «Світ» (1881–1882 рр.), де друкувалися Белеєві твори, не протримався і повного другого року (усього вийшло 21 число). Згідно з висловленням І. Франка, головним чином, це сталося через редактора І. Белея, який, звернувши свої зусилля на роботу в «Ділі», не зміг належним чином вести редакцію і адміністрацію «Світу». Після смерті В. Барвінського 1883 р. його призначили головним редактором народовської газети [3, с. 200].

У львівських та київських архівних фондах збереглася велика епістолярна спадщина І. Белея, що дає уявлення про його літературну творчість. Він листувався з визначними діячами на ниві української культури і науки по обидва боки австро-російського кордону: О. Барвінським, В. Гнатюком, Б. Грінченком, Н. Кобринською, М. Коцюбинським, І. Нечуєм-Левицьким, О. Огоновським, Ю. Романчуком, І. Пулюєм, В. Щуратом, М. Устияновичем та багатьма ін. За словами літературознавців, це листування з українськими письменниками і громадськими діячами розкриває широку й багатогранну панораму тогочасного суспільно-політичного та культурного життя, ділових стосунків між різними діячами. Особливо цікавим було листування між І. Белеєм та І. Франком, І. Нечуєм-Левицьким, Василем Лукичем, О. Барвінським та ін. Вони писали про сучасні літературознавчі процеси, творчі здобутки окремих письменників [15, с. 726].

У кінці 1890-х рр. у Львові в рамках серії «Бібліотека найзнаменитіших повістей», що виходила як літературний додаток до редактованої ним газети «Діло», під редакцією І. Белея було опубліковано значну кількість прозових творів. У переліку цих творів у перекладі на українську мову, найчастіше без зазначення імені перекладача, були: «Олівер Твіст» Ч. Діккенса (1891 р.), «Ричард Левін Серце» В. Скотта (1893 р.), «Дворянське гніздище» І. Тургенєва (1893 р.), «Рибак ісландський» П'єра Лоті (1893 р.), «Кріссі» Ф. Брет Гарта (1894 р.), «Королі на вигнанні» А. Доде (1897 р.), «Обіт помершої» Е. Золя (1899 р.) та ін. Сам І. Белей ще в 1882 р. переклав для цієї «Бібліотеки» повість видатного англійського літератора Ч. Діккенса «Новорічні дзвони». Також, у цей же період у Львові були опубліковані в перекладі Євгенії Струсевицевої повість Елізи Ожешко «Хам» (1895 р.) та роман норвезького письменника Йонаса Лі "Сучасна Ніоба" (1896 р.) [42].

І. Белей відзначався якісними перекладами художніх творів із французької, німецької, англійської та російської мов, які він публікував за власні кошти в окремих видавничих серіях та періодичних виданнях у Галичині. Він обрав твори, які вдало та відчутно передавали моменти з щоденного життя, були близькі до історичних та соціальних умов життя простого українського

селянства. Його переклади включали оповідання та повісті відомих⁴³ європейських письменників, таких як Педро де Аларкон, Еркман-Шатріан, Е. Золя, Ч. Діккенс, Ф.-Б. Гарт, Є. Шварц та ін. І. Белей спілкувався з видатними представниками письменницької, науково-культурної та політичної інтелігенції не лише з підросійської України, але й з Польщі, Чехії та Австрії. Зокрема, він встановив контакти з наддніпрянським письменником і громадським діячем О. Кониським, який часто враховував поради І. Белея та допомагав йому літературними матеріалами [35].

І. Франко високо оцінював перекладацькі здібності І. Белея, особливо переклад повісті Ч. Дікенса. Зокрема, він зазначав, що І. Белей помістив у «Друзі» в 1876 р. свої переклади двох оповідань Еркмана-Шатріана «Бесідники нашого села» і «Добрі давні часи», а в 1877 р. – переклад третього і найкращого оповідання «Виховання феодала». Усі три ті оповідання вийшли 1878 р. окремою книжкою як перший випуск «Дрібної бібліотеки» [21, с. 136]. Серед найвідоміших перекладів І. Белея дослідники виділяють такі: «Знедолені» Віктора Гюго, «Гобсек» Оноре де Бальзака, «Портрет Доріана Грея» Оскара Уайльда, «Ляльковий дім» Генріка Ібсена, «Мартін Іден» Джека Лондона, «Пригоди Тома Сойєра» Марка Твена та ін.

Таким чином, І. Белей був автором численних критичних статей, рецензій, нарисів, писав про українське письменство, світову літературу, театр. Переклади І. Белея зробили значний внесок у розвиток української літератури. Вони сприяли популяризації української культури та літератури серед широкого загалу.

РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ⁴⁴ УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Важливою складовою змісту шкільної історичної освіти є навчальний матеріал, який містить відомості про історичні постаті. Сьогодні без вивчення особистостей знання історії не може бути повним, тому що діяльність визначних постатей розвиває емоційно-ціннісну сферу учнів, впливає на формування в них суспільних ідеалів. При вивченні історичної особистості відбувається процес виховання почуття поваги до людини, що вивчається, захоплення окремими героїчними фактами її біографії, свідомого патріотизму до своєї держави, таким чином формується власне ставлення дитини до особи та її вчинків, яке з часом перетворюється у життєву позицію.

На жаль, є багато постатей, яких навчальна програма з історії України обділила увагою, але їхня активна громадська позиція, може стати прикладом для учнів [47, с. 124]. Однією з таких особистостей є І. Белей (1856–1921 рр.) – видатний український літературний критик, редактор, громадський діяч та публіцист, чия діяльність стала важливим компонентом розвитку освітньої системи в Україні. Використання матеріалів, пов'язаних із життям та творчістю І. Белей, в шкільній освіті має численні переваги, які сприяють формуванню обізнаності учнів та розвитку їхнього патріотизму.

Багатогранна діяльність І. Белей може бути використана для розкриття історії розвитку освіти в Україні в кінці XIX – початку XX ст. Його погляди на значення національної освіти та виховання молодого покоління стали важливим внеском у визначення української національної ідентичності, що важливо під кутом зору компетентнісного підходу в новій українській школі (НУШ). І. Белей активно виступав за вивчення та підтримку української культури, мови та традицій. Також сприяє розумінню важливості збереження національної спадщини, а також вихованню поваги до власної культури серед учнів.

Окрім того, вивчення історії життя І. Белей може сприяти вихованню учнів у патріотичному дусі, стимулюючи їхній інтерес до власної країни, її історії та культури, в шкільній освіті це може бути ефективним інструментом для формування цінностей, які сприяють розвитку свідомого та відповідального

громадянина.

І. Белей як значуща постать у громадському, літературному та видавничому житті надає нам унікальну можливість ознайомити учнів з ключовими аспектами розвитку української культури та суспільства. Розглядаючи його діяльність, учні можуть отримати уявлення про важливість громадського активізму та роль окремих особистостей у суспільних змінах.

Варто розкрити на уроках історії деякі аспекти, основні з яких це те, що І. Белей активно брав участь у процесі національного відродження, зокрема в захисті української мови, культури та освіти. Учням це дасть зрозуміти, як його діяльність вплинула на розвиток української національної ідентичності. Також І. Белей був причетний до створення та діяльності численних громадських організацій, що сприяли розширенню прав і свобод українців, що підтверджує важливість громадських ініціатив у розвитку суспільства.

Літературна діяльність І. Белея відкриває широкі можливості для інтеграції теми на уроках історії, оскільки література є важливим засобом відображення і осмислення історичних подій та процесів. І. Белей був активним видавцем, що сприяло поширенню української культури та літератури, цей аспект його діяльності можна використовувати для формування в учнів розуміння значення видавничої справи в історичному контексті. Розглядаючи внесок І. Белея в розвиток української преси, учні можуть дізнатися про історію українського друкарства та видавничої справи, ця діяльність сприятиме формуванню національної свідомості та збереженню культурної спадщини. Вивчення діяльності І. Белея може розкрити перед учнями труднощі, з якими зіштовхувалися українські видавці в різні періоди історії, включаючи цензуру та політичні репресії, в результаті чого сприятиме усвідомленню дітей важливості свободи слова та преси.

На уроках історії цю історичну постать можна висвітлювати в межах теми «Народовці та москвофіли. Культурно-освітнє товариство «Просвіта». Наукове товариство імені Т.Г. Шевченка». Ця тема відноситься до календарного планування історії України 9 класу ЗЗСО [43, с. 179].

Під час вивчення теми доречно буде згадати про культурного діяча І. Белея.

Для ефективного сприйняття матеріалу можна застосовувати різні форми⁴⁶ роботи, наприклад, учні можуть підготувати проекти про окремі аспекти діяльності І. Белея, зокрема його літературні твори або внесок у видавничу справу: 1) підготувати презентацію про життя та діяльність І. Белея, використовуючи біографічні дані, фотографії, уривки з творів та документів, що дозволить учням практикувати навички аналізу джерел, інтерпретації текстів та виявлення історичних фактів, 2) учні можуть створити вебсторіки І. Белея на онлайн сервісі <https://www.blogger.com/about/?hl=uk> і кожного разу публікувати цікаві факти щодо діяльності нашого культурного діяча, або інформацію, пов'язану з персоною.

Історія – це універсальний навчальний предмет, який дозволяє забезпечити формування і розвиток більшості ключових компетентностей. Сутність компетентнісного підходу полягає в спрямуванні навчального процесу на набуття учнями важливих загальних здатностей особистості виконувати певний вид діяльності, який ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, та є показником успішності [47, с. 11]. До предметних компетентностей з історії можна віднести: історичну предметну (яка має навчити учнів пізнавати минуле, розвинути здатність учня до самостійного осмислення історії та культури України), громадянську (виховує свідомого громадянина, патріота, мислення якого спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства), хронологічну (навчає орієнтуватися в історичному часі, співвіднести події, явища з періодами), просторову (передбачає здатність учнів орієнтуватися в історичному просторі, характеризувати, спираючись на карту історичний процес та його регіональні особливості), інформаційну (допомагає аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, користуватись довідковою літературою для самостійного пошуку інформації), логічну (розвиває в учнів уміння пояснювати історичні факти, аналізувати їх, формулювати теоретичні поняття та оперувати ними), а також аксіологічну (діти навчаються осмислювати зв'язки між історією та сучасним життям, виявляють інтереси, протиріччя в позиціях соціальних груп і окремих осіб та їхню роль в історичному процесі).

Важливу роль у навчальному процесі відіграє групова діяльність. Працюючи в команді, учень має можливість проявляти ініціативу, планувати свої дії, переконувати, нести відповідальність за себе і команду. Крім того, технологія роботи в групах підвищує мотивацію до навчання, покращує соціальний мікроклімат в класі та дає можливість кожному учню самореалізуватися. Для застосування такої діяльності при вивченні нашої теми і враховуючи, що І. Белей був довголітнім редактором газети «Діло», можна, розділивши учнів на групи, дати кожній працювати над питаннями, наприклад:

- 1) Назвіть рік видання газети та обґрунтуйте, на що було спрямоване видавництво?
- 2) Назвіть людей, які пов'язані з газетою, для прикладу, редакторів.

Таким чином, учні будуть розвивати хронологічну, логічну та мовленнєву компетентність. Але потрібно пам'ятати, що об'єднувати учнів у групи варто з урахуванням їхніх особистих схильностей, але не лише за цим критерієм. Тобто найслабшому учню потрібен не стільки сильний, скільки терплячий і доброзичливий партнер, а впертому корисно помірятися силами з таким же. Також найрозвинутіших дітей не варто надовго закріплювати за слабкими, їм потрібен партнер рівної сили, за можливості краще не поєднувати дітей з поганою самоорганізацією, увага яких легко відволікається, із дуже різними темпами роботи. Таким чином, учні будуть розвивати мовленнєву компетентність, комунікативну, оскільки між собою будуть взаємодіяти.

Якщо ж говорити про розвиток просторової компетентності, то можна залучити учнів віднайти на карті Івано-Франківської області, або на загальній карті України місце народження цього діяча (с. Войнилів, Калуський район). Можна також запропонувати учням відтворити їхнє бачення І. Белея на сучасному етапі, описати, як його діяльність могла б допомогти українцям проживати сьогоденні нелегкі часи? Чи бачать вони І. Белея впливовою особистістю в наш час і яким би був його авторитет серед народу? Оскільки він реалізував себе як перекладач та журналіст, чи вплинуло б це на міжнародні відносини? Це завдання формує аксіологічну компетентність та сприяє формуванню в учнів громадянської свідомості, розуміння важливості участі у

громадському житті та захисту прав і свобод.

Матеріал для викладання цієї теми можна висвітлювати в міжпредметному зв'язку з іншим шкільним предметом – українською літературою. Міжпредметні зв'язки історії та української літератури впливають на формування таких загальнонавчальних та спеціальних компетентностей учнів: зіставляти літературний твір із відповідною історичною епохою, аналізувати історичні образи та порівнювати історичні дані про них з інтерпретацією образів-персонажів у художній літературі, розрізняти історичну правду і художню видумку.

Оскільки І. Белей переклав значну кількість творів на українську мову, серед них «Рибак ісландський» П'єра Лоті (1893 р.), «Олівер Твіст» Ч. Діккенса (1891р.), «Ричард Левін Серце» В. Скотта (1893 р.) та багато ін. Цю інформацію можна на етапі систематизації знань подати, як завдання, співвіднести рік до назви твору, тим самим розвивати хронологічну та логічну компетентність [47, с. 47]. Або ще варіант – віднайти на онлайн-ресурсах найвідоміші переклади І. Белей серед яких були «Ляльковий дім» Генріка Ібсена, «Гобсек» Оноре де Бальзака, «Пригоди Тома Сойєра» Марка Твена та розвинути інформаційно-пошукову компетентність. Названі твори входять до навчальної програми шкільного предмету – зарубіжної літератури, який можна також використати як міжпредметний зв'язок з історією України.

Цікавою буде організація також походу учнів до бібліотеки, що допоможе дітям поглибити свої знання, розвинути навички пошуку інформації та відкрити для себе нові світи книг, в тому числі вищеназвані твори перекладені І. Белеєм. У сучасному світі гаджети заповнити життя людини, з їхньою допомогою дізнаються останні новини, спілкуються, читають електронні книги. На сьогоднішній день уже науково доведено, що інформація, прочитана в паперовій книзі, сприймається і запам'ятовується набагато краще, ніж прочитане з екрану. Отже, в час науково-технічного прогресу потрібно залучати школярів, особливо старших класів, до читання, адже читаючи вдома в чотирьох стінах, людина відчуває потребу в живому людському спілкуванні, а в бібліотеці учні будуть мати можливість поділитися після прочитаного своєю думкою з

однокласниками, вчителем або бібліотекарем.

Також варто навчитися аналізувати історичні джерела, літературні твори та видавничі матеріали, що дасть змогу школярам ознайомлення, приміром, з часописом «Зоря» у Львові, що збагатив українську літературу численними публікаціями творів різних письменників, таких як Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Іван Нечуй-Левицький та ін., включаючи І. Белея. Учням рекомендується дати завдання створити інтелект-карту, в якій вони відображатимуть, яку історико-культурну роль відіграв цей часопис.

Отже, при вивченні теми «Народовці та москвофіли. Культурно-освітнє товариство «Просвіта». Наукове товариство імені Т.Г.Шевченка» важливо буде ознайомити учнів з життям і творчістю І. Белея, що є важливим для розширення історичних знань учнів, розвитку їх компетентностей та формування громадянської свідомості. Вивчення цієї теми допоможе учням краще зрозуміти важливість літератури та видавничої справи в історії, роль громадської діяльності у суспільному житті та вплив окремих особистостей на культурний розвиток країни. Інтеграція цієї теми в навчальний процес сприятиме всебічному розвитку учнів та підвищенню їхнього інтересу до історії.

ВИСНОВКИ

Іван Михайлович Белей (1856–1921 рр.) – визначний представник української інтелігенції кінця XIX – початку XX століття, чия громадська, літературна і видавнича діяльність, образно кажучи, простяглася як «тонка нитка через тканину історії» своєї епохи. Розглядаючи багатогранний внесок І. Белея в різноманітні сфери життя народу і суспільства, можна відзначити не тільки його великі досягнення, але й глибокий вплив на формування української національної ідентичності, освітніх стандартів та літературного середовища. На формування світогляду та початок громадської діяльності І. Белея визначальний вплив мало родинне виховання (його батько був греко-католицьким священником, освіченим і патріотично налаштованим) та ґрунтовна освіта. Особливо хотілося б виділити його прагнення до засвоєння знань, що відображалось у виборі гуманітарного напрямку для здобуття освіти. Вплив галицького оточення і духовного спадку його батьків відіграв визначальну роль у формуванні його патріотичної свідомості та рішучості служити українському народові.

І. Белей був активним громадським діячем Галичини останньої третини XIX – початку XX ст., виступаючи як відомий публіцист, активний учасник громадських організацій у Галичині народовського спрямування – «Просвіти», Товариства ім. Т. Шевченка. Початок його громадській діяльності поклала участь у студентському товаристві «Академічний кружок» у Львові в середині 1870-х рр. Він брав участь як представник галицьких народовців, разом з О. Барвінським, у переговорах з наддніпрянськими істориками В. Антоновичем і його учнем М. Грушевським у Києві, яких запрошували на посаду завідувача кафедри історії України у Львівському університеті. Кафедра мала бути створена відповідно до домовленостей між австрійським урядом, польською сеймовою більшістю, наддніпрянськими громадівцями і галицькими народовцями внаслідок польсько-української угоди на початку 1890-х рр., відомої в історії як «нова ера».

Видавнича діяльність І. Белея засвідчує його бажання поширити та увіковічнити важливі аспекти української культури. Засновані за його участю

ілюстрований літературно-політичний науковий місячник «Світ» у Львові⁵¹ (1881–1882 рр.), видавцем і редактором якого був І. Белей, та народовська газета «Діло» (виходила з 1880 р.), виступали як майданчики для обговорення актуальних проблем суспільного життя, поширення української національної самосвідомості. Видавничі серії, ініційовані І. Белеєм допомагали збагачувати українську національну культуру різноманітністю та високим рівнем представлення.

Літературна діяльність І. Белея виявилася надзвичайно різноманітною та змістовною. Він висловлював свої думки не лише у творах художньої літератури, але й у публіцистичних матеріалах та літературній критиці. Його тематика була широкою – від соціальних проблем до глибоких філософських роздумів. Особливо велика цінність лежить у його перекладацькій діяльності, що внесла значний вклад у виведення української літератури на світову арену, ознайомлення галицьких читачів з кращими зразками світового письменства.

При використанні інформації про І. Белея у шкільних заняттях, пов'язаних із гуманітарними науками, можна провести цікавий урок, який сприятиме розвитку громадянської та культурної компетентності учнів. Є можливість дослідити його роль у літературному житті та вплив на розвиток української культури, показати учням різноманітні аспекти творчості І. Белея, включаючи його твори, переклади, статті та ін.

Загальною відзнакою громадської, літературної і видавничої діяльності І. Белея була непохитна віра в потенціал українського народу, його багату культурну спадщину. Образно кажучи, він став архітектором не лише слова, але й діла, що заклав фундамент для подальшого розвитку української національної ідентичності. Багатогранний внесок І. Белея в розвиток української літератури і культури – це джерело інспірації для наступних поколінь, виклик до підтримки культурного розвитку та уміння бачити в кожному кроці можливість збагачення національної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Опубліковані збірники документів і матеріалів

1. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали: у 2 ч. / за ред. В.Ф. Панібудьласки. Київ: Вища школа, 1997. Ч. 1. 584 с.
2. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали / Упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. Мюнхен: Сучасність, 1983. Т. 1. 510 с.

II. Праці сучасників подій

3. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848– 1914. На підставі споминів. Львів, 1926. 736 с.
4. Франко І. Галицьке українофільство. Відповідь на «Уваги русина». *Зібрання творів*: У 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 46, кн. 1. С. 442–447.
5. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Зібрання творів*: У 50- ти т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 41. С. 194–470.
6. Франко І. Що таке соціалізм. *Зібрання творів*: У 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 45. С. 44–45.

III. Мемуарна література.

7. Баран С. Найстарший з гвардії. *Краківські Вісті*, 1944. Ч. 97–100. С. 2–8.
8. Барвінський О. Спомини з мого життя. Ч. I–II / упоряд. А. Шацька, О. Федорук ; ред. Л. Винар, І. Гирич. – Нью-Йорк ; Київ: Смолоскип, 2004. 528 с.
9. Олесницький Є. Сторінки з мого життя / Упоряд. М.М. Мудрий, Б.О. Савчик; авт. вступ. ст. О.Г. Аркуша; авт. прим. та комент. М.М. Мудрий. Львів: Медицина і право, 2011. 432 с.

IV. Монографії та статті

10. Возняк М. Ів. Белей і Ол. Кониський До зв'язків Галичини з

Наддніпрянщиною в 80 рр. XIX в. Львів, 1928. 45 с.

11. Голик Р., Соляр І. Літературне товариство імені Шевченка (1873–1892 рр.) в національній пам'яті українців. *Український історичний журнал*. Київ, 2023. Число 6. С. 43–57.
12. Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939). Історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2001. 363 с.
13. Гурак І. “Молода Україна”: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX-початок XX ст.). Івано-Франківськ, 2007. 280 с.
14. Калинович В.І. Політичні процеси Івана Франка та його товаришів. Львів: Вид-во Львівського університету, 1967. 154 с.
15. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. Івано-Франківськ, 2012. 932 с.
16. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 1999. 138 с.
17. Соляр І., Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики: У 10 т. Т. 1–6. *Український історичний журнал*. Київ, 2021. Число 5. С. 219–222.
18. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. Історико-бібліографічне дослідження. Т. 1: 1812–1890 / Відп. ред. Л.В. Снісарчук. Львів, 2007.
19. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. Історико-бібліографічне дослідження. Т. 2: 1891–1905 / Відп. ред. Л.В. Снісарчук. Львів, 2009.
20. Шаповал Ю.І. «Діло» (1880–1939 рр.): поступ української суспільної думки. Львів, 1999. 384 с.
21. Якимович Б. Книга, просвіта, нація. Видавнича діяльність Івана Франка у 70–80 роках XIX ст. Львів, 1996. 306 с.

V. Інтернет-джерела, матеріали з YOU TUBE

22. Белей Д. Він любив наш край. *Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.Франка*, 2006. URL: <https://lib.if.ua/franko/1312192992.html>

(дата звернення 20.04.2024).

23. Войнилів – село лицарів України. 2020. YouTube URL:<https://youtu.be/ZxEVNsellv0> (дата звернення 13.02.2024).

24. Зоря. Літературно-науковий та політично-громадський ілюстрований місячник. *Museum-digital Ukraine*, 2023. URL: <https://ua.museum-digital.org/object/16201> (дата звернення 15.03.2024).

25. Нечуй-Левицький І. «В Карпатах». *Бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1935> (дата звернення 14.04.2024).

26. Франко І. «Пироги з черницями». *Бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3876> (дата звернення 23.03.2024).

27. Корнійчук В. Франкові «Картки любові» ст 10. Інститут українознавства ім. І. Крип'ячевича. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/paradygma/82-91-kv.pdf> (дата звернення 07.02.2024).

28. Костенко Т. Костянтин Курилишин: Врятуватися від історичної "забудькуватості" допоможе "Діло". *ZN.UA*, 2018.

URL:<https://zn.ua/ukr/HISTORY/kostyantyn-kurilishin-vryatuvatisya-vid-istorichnoyi-zabudkuvatosti-dopomozhe-dilo-268830.html> (дата звернення 03.03.2024).

29. Курилишин К. Галичина 1880–1889 років – очима «Діла». *Збруч*, 2016. URL: <https://zbruc.eu/node/50316> (дата звернення 11.04.2024)

30. Левинський В. Франко як економіст. Український робітничий союз. Національно-освітня бібліотека, 1957. С. 115.

URL:https://hromadalib.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/01/levynskyj_1957_franko.pdf (дата звернення 17.03.2024).

31. Лист Івана Нечуя-Левицького до Івана Белея. 21.03.1881 р. *Мислене древо*, 2023. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/N/Nechyj-LevyckyI/Letters/17.html> (дата звернення 26.03.2024).

32. Мельник І. Борець за ідею поступу. *Збруч*, 2015. URL:<https://zbruc.eu/node/32366> (дата звернення 18.04.2024).

33. Огляд української літератури за 1880 рік. *Іван Франко. Енциклопедія життя і творчості*. URL: <https://www.i-franko.name/uk/LitCriticism/1881/OgljadUkrLit1880.html> (дата звернення 11.03. 2024).

34. Папенко Є. Дисертація «Український сокільський рух у Галичині (1890 – 1930-ті рр.)» . Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. 241 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/836/dis_Papenko%20E.M..pdf (дата звернення 07.04.2024).

VI. Науково-довідкові видання.

35. Качкан В. Белей Іван Михайлович. *Енциклопедія Сучасної України*. Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL : <https://esu.com.ua/article-39032>

36. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Дрогобич: Коло, 2015. Т. 1: 1880 – 1889 рр. 640 с.

37. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Дрогобич: Коло, 2016. Т. 2: 1890–1894 рр. 608 с.

38. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Дрогобич: Коло, 2017. Т. 3: 1895–1899 рр. 712 с.

39. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Дрогобич: Коло, 2018. Т. 4: 1900–1904 рр. 824 с.

40. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Дрогобич: Коло, 2019. Т. 5: 1905–1909 рр. 768 с.

41. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Дрогобич:

Коло, 2020. Т. 6: 1910–1914 pp. 696 с.

42. Лосик О. Белей Іван. *Наукове товариство імені Шевченка*: енциклопедія [онлайн]. Київ, Львів: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015. URL: <https://encyclopedia.com.ua/entry-227>

VII. Навчально-методичні видання, підручники і посібники

43. Власов В. Історія України. Підручник для 9 класу. Київ: Літера ЛТД, 2017. 304 с.

44. Гуменюк Г.М. Формування національної самосвідомості учнів середнього шкільного віку засобами туристсько-краєзнавчої роботи. Івано-Франківськ, 2000. 158 с.

45. Королько А. Методичні рекомендації для семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Основи шкільного краєзнавства» (для студентів IV курсу спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»). Івано-Франківськ, 2019. 78 с.

46. Пометун О.І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

47. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

48. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник / Наук. ред. П.Т. Тронько. Київ; Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 240 с.

49. Реєнт О.П., Малій О.В. Історія України. Підручник для 9 класу. Київ: Генеза, 2017. 272 с.

Додаток А.

Редакція газети «Діло»

Джерело: з сайту «Вікіпедія».

Журнал – місячник І. Франка та І. Белея

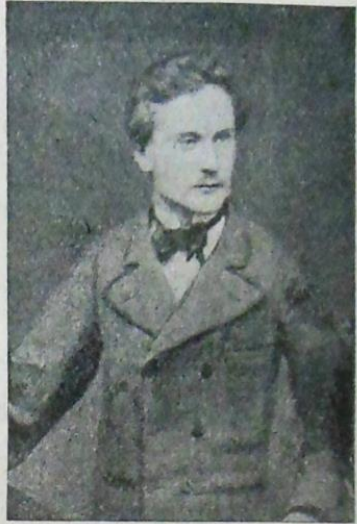
Львів, 1936
МІСЯЦЬ ТРАВЕНЬ
Річник XIV

СЛУЖБОВИК
МІСЯЧНИК — ОРГАН „СУПРУГА“

ЖИТТЯ — ПРАЦЯ — КУЛЬТУРА — РОЗВАГА

20 літ від смерти каменяра

28. травня ц. р. минає рівню 20 літ від того часу, як у горюді Львові замкнулися на віки очі Доброго Учителя нашого народу Івана Франка. Серед світової заверюхи, саме тоді, коли нам Його найбільше було потрібно, Він нас покинув, залишаючи нам як супутника — тільки своє розумне й гаряче Слово.

По матурі...

Джерело: Комариця М. Ювілейна франкіана міжвоєнної Галичини: пресовий дискурс.

Перше систематичне видання «Дрібна бібліотека»

Титульний аркуш книжки Г. Шеля
«Суспільно-політичні сторонництва в Німеччині» (Львів, 1879)

Джерело: Якимович Б. Іван Франко-видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти.- Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 691с., іл.

Стаття «Галицьке українофільство (Відповідь на «Уваги русина»)
у газеті «Kurjer Lwowski»

Джерело: Франко І. Українські «народовці» і радикали.

Обкладинка газети «Діло».

Джерело: із сайту «Вікіпедія».

План-конспект уроку з предмету «Історія України»

Урок № 29

Дата 15.03.2024 9 клас

Тема: «Суспільно-політичне життя у 60-80-х рр. 19 ст»

Мета:

Навчальна:

- Аналізувати вплив народовців та москвофілів на національно-культурний розвиток України у XIX столітті;/логічна, інформаційна
- Порівнювати ідеології народовців та москвофілів, виявляючи спільне та відмінне;/логічна
- Розпізнавати ключові постаті та оцінювати їхній внесок у розвиток національної ідеї (Юрій Федькович, Юліан Романчук, Володимир й Олександр Барвінські, Юліан Бачинський);/логічна, інформаційна
- Визначати причини конфліктів та взаємодії між народовцями та москвофілами;/логічна
- Застосовувати знання для створення освітніх проектів або дослідницьких робіт;/логічна, інформаційно-пошукова
- Проаналізувати причини виникнення, соціальну базу, ідеї, діяльність, наслідки діяльності народовської та русофільської течії в українському національному русі Західної України;/логічна, інформаційна
- Дати уявлення про утворення товариства «Просвіта», Товариства імені Шевченка;/інформаційна
- Оцінювати значення діяльності народовців та москвофілів для сучасної України;/логічна

Розвивальна:

- Сприяти усвідомленню культурних відмінностей між народовцями і москвофілами, а також їхнім впливом на формування національної ідентичності;/логічна, громадянська
- Підтримувати формування історичної свідомості та розуміння впливу на культурний та політичний розвиток України;/громадянська, аксіологічна
- Забезпечувати можливість самоаналізу та самооцінки учнів у процесі вивчення теми, що дозволить їм рефлексувати над власним навчанням;/аксіологічна
- Підтримувати використання сучасних технологій та мультимедійних ресурсів для представлення отриманих даних та результатів досліджень;(презентації, інтелект-карти, завдання на онлайн-платформах) /цифрова, логічна, інформаційна
- Заохочувати самостійне дослідження та здійснення аналізу історичних подій;/логічна, аксіологічна

- Формувати вміння працювати в команді шляхом спільного вирішення завдань, пов'язаних з вивченням історії рухів народовців і москвофілів;/комунікативна, логічна
- Розвивати здатність до формулювання обґрунтованих висновків на основі аналізу зібраної інформації; (під час виконання гри «Дерево пізнання»)/мовленнєва, особиста, логічна
- Формувати навички пошуку, аналізу та інтерпретації історичних джерел, пов'язаних з рухами народовців і москвофілів;/інформаційно-пошукова, логічна

Виховна:

- Забезпечувати учасників навчального процесу знаннями та інструментами для збереження демократичних цінностей у сучасному світі;/аксіологічна, особиста
- Підтримувати розвиток соціальної відповідальності та громадянської активності в межах власного оточення;/соціальна, комунікативна
- Стимулювати розвиток креативності та ініціативності у вирішенні суспільних проблем, використовуючи історичний досвід;/аксіологічна, особиста, соціальна
- Заохочувати діалог та обмін думками з питань суспільно-політичного життя, розуміння різних точок зору;/мовленнєва, комунікативна, логічна
- Сприяти розвитку емпатії та співчуття до людей, що переживали тяжкі часи суспільно-політичної боротьби;/особиста, аксіологічна
- Формувати відповідальне ставлення до власної ролі у суспільстві та активну участь у розв'язанні суспільних проблем;/особиста, соціальна, комунікативна
- Формувати почуття патріотизму та національної гордості, розглядаючи ключові події суспільно-політичного життя України в другій половині XIX століття;/громадянська, особиста, аксіологічна
- Стимулювати інтерес до вивчення історії рідного краю та розвитку національного духу в період боротьби за політичні права та свободи;/особиста, громадянська
- Заохочувати критичне ставлення до історичних подій та особистостей цього періоду, розуміння їхнього впливу на сучасність;/аксіологічна, громадянська
- Підтримувати розвиток громадянської позиції та активної участі у суспільно-політичному житті, виходячи з історичних прикладів боротьби за права та свободи;/аксіологічна, соціальна, громадянська

Тип уроку: комбінований урок.

Обладнання: підручник історія України (Власов) 9 клас, мультимедійна презентація

Основні дати: 1861 - Заснування народовцями у Львові першого в Галичині культурно-розважального товариства «Руська бесіда»;

- 1864 - Створення у Львові при «Руській бесіді» першого в західноукраїнських землях українського театру;
 1868 - Заснування народовцями у Львові товариства «Просвіта»;
 1873 - Створення у Львові Літературного товариства ім. Т. Шевченка;
 1880 - Заснування народовцями газети «Діло»;
 1885 - Створення народовцями політичної організації «Народна рада»

Основні терміни: народовці (українофіли), русофіли (москвофіли)

Основні історичні постаті: Юрій Федькович, Іван Франко, Юліан Романчук, Іван Белей, Володимир й Олександр Барвінські, Юліан Бачинський, Адольф Добрянський.

План уроку

1. Вплив москвофілів на суспільно-політичне життя населення західноукраїнських земель;
2. Роль народовців в 60-80-х рр. 19 ст у формуванні української національної свідомості;
3. Значення культурно-освітнього товариства «Просвіта» та Літературного товариства ім. Т. Шевченка

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
-----------	------------	--------------------------------------	-----------------------------------	----------

3 хв	I. Організаційний	Добрий день, дорогі друзі! Добрий день! На вас чекає гарний день. Бачу, всі веселі і здорові До уроку всі готові! Проведемо перекличку.		Комунікативна Мовленнєва
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання	Вправа «5 хвилин письмового завдання» Протягом 5 хвилин учні пишуть історичні події, визначення термінів, діяльність історичних осіб, пояснення суспільних процесів. (Основна вимога – це не розповідь, а лаконічна подача фактів. Такий вид роботи допомагає сформувати вміння обирати найважливішу інформацію, адже оцінюється як кількість інформації, так і її лаконічність та повнота розкриття.)	<i>Фронтальне опитування</i> 1. Проаналізуйте особливості економічного розвитку західноукраїнських земель у другій половині XIX ст. 2. Проаналізуйте яку роль відіграв кооперативний рух в житті західноукраїнського населення наприкінці XIX ст.	Логічна
3 хв	III. Мотиваційний Етап	У другій половині XIX ст. Східна Галичина стала центром українського національно-визвольного руху всієї України. Її називали українським П'ємонт (по аналогії з італійською державою, навколо якої відбулося об'єднання Італії). Як Східна Галичина стала українським П'ємонт ви дізнаєтеся сьогодні на уроці.	Знайдіть на карті територію Східної Галичини. Яке місто було центром Східної Галичини? 	Просторова Логічна

2 хв	IV. Актуалізаційний Етап	Гра « Низка намиста ». У ній беруть участь як окремі учні так, і цілий клас. Пропонується тема: «Товариство «Просвіта». Наукове товариство імені Т.Шевченка». Перший учасник гри називає ім'я когось з історичних діячів того періоду, наприклад Анатолій Вахнянин. Наступний повторює і додає якесь слово чи словосполучення за темою: «Анатолій Вахнянин, «Просвіта»...» Третій повторює твердження попередника і додає своє: «Анатолій Вахнянин, «Просвіта», організація культурно-освітньої діяльності серед українських селян...». Врешті-решт виходить довгий ланцюг слів – справжнє намисто до певної теми. Переможцем стає той, хто лишається останнім і правильно повторить всю низку намиста слів з даної теми.		Логічна Мовленнєва Комунікативна
20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	1. Вплив москвофілів на суспільно-політичне життя населення західноукраїнських земель У другій половині 19 ст. виразниками суспільно-політичного руху в тій частині України, яка перебувала у складі Австро-Угорської монархії, були течії москвофілів і народовців (українофілів). Суспільно-політична течія москвофілів об'єднувала ту частину греко-католицького духовництва й інтелігенції Галичини, Буковини та Закарпаття, яка прагнула до культурної єдності з росією, сподіваючись на підтримку з боку російського уряду, щоправда, за водночас	<u>ЗАУВАЖТЕ</u> Щодо покоління західноукраїнських діячів москвофільського спрямування, які обстоювали специфічний світогляд, зорієнтований на історичну спадщину Київської Русі, вживають термін «старорусини» Запитання для дискусії 1. Чи існує окремий український народ (свої ідеї підкріплюйте історичними фактами) 2. Чи існує окрема українська мова (свою позицію підкріплюйте фактами)	Інформаційна Логічна

	підкресленої лояльності до Габсбурзької монархії. Протягом 60-70-х рр. 19 ст. москвофіли вели перед у суспільному житті західноукраїнських земель, заручившись широкою підтримкою населення аж до 80-х рр. Москвофіли намагалися використовувати в ролі літературної мови так зване язичіє, прагнучи накинати українцям цю суміш церковнослов'янської, російської, польської та української мов. На думку москвофілів, русини повинні розмовляти, писати літературні й наукові твори винятково цією мовою. Мову, якою розмовляв простий народ, уважали говіркою неосвічених людей. Саме «язичіє» відштовхувало молодих українських інтелігентів від рідної мови, що полегшувало завдання тим, хто хотів їх денаціоналізувати (онімечити, сполонізувати тощо). У москвофілів були свої установи й культурно-освітні товариства, вони видавали газети і журнали. Заснована ними 1870 р. громадсько-політична організація «Руська Рада» претендувала на роль основного представника українського народу Галичини. На Закарпатті активними прихильниками москвофільства були «будителі» Олександр Духнович та Адольф Добрянський. Вони виступали з антиугорських позицій, обстоювали ідею зв'язку земель, заселених закарпатськими русинами, із загальноруським простором, який ототожнювали з Росією. Одним з каналів поширення проросійських ідей на Буковині були осередки православ'я.	3. Чи вважаєте ви можливою (чи неприпустимою) співпрацю з урядом Російської імперії для захисту національних прав, інтересів свого народу. 4. Які конкретні справи ви зробили для захисту прав та інтересів свого народу ... 5. Оцініть результати, наслідки власної діяльності та діяльності своїх опонентів. <i>За результатами дискусії учні роблять висновок:</i> ↑ Адольф Добрянський (1817–1901) «Для угорської Русі гірший від Батия, бо здужав надовго вбити народну душу, відвернути загальну інтелігенцію від народної мови та народних інтересів і сим причинитися до страшного спізнання всякої цивілізації в тій нещасній країні» (І. Франко). «...Чоловік сміливий і відважний, який міг би відкрити нову добу в життю угорської України» (М. Грушевський).	Логічна Громадянська Аксіологічна Громадянська Логічна Інформаційна
--	---	---	--

Буковинські москвофіли, а це були переважно православні священики, які зазнавали сильного впливу з боку румунів і німців, вважали, що, тільки скориставшись допомогою Росії, буковинці можуть позбутися статусу пригнобленого народу.

2. Роль народовців в 60-80-х рр. 19 ст у формуванні української національної свідомості

На початку 60-х рр. 19 ст. у суспільно-політичному русі на західноукраїнських землях постає народовська течія, представники якої розвивали традиції українського національного життя, своєю культурницько-освітньою діяльністю обстоюючи самобутність українського народу. Народовці не поділяли поглядів москвофілів, були прихильниками ідеї національної згуртованості українців у двох імперіях, виступали за єдність усіх українських земель і розвиток єдиної української літературної мови на народній основі. Ця течія об'єднувала здебільшого студентів, учителів, молодих священиків, представників світської інтелігенції. Оскільки більшість культурно-освітніх установ у Галичині перебували під контролем москвофілів, зокрема Галицько-руська матиця, «Народний дім», народовці змушені були організовувати паралельні товариства для реалізації своїх завдань. Національні ідеї народовці пропагували через різні культурно-освітні установи товариства, що їх створювали. У січні 1961р. у Львові було засновано перше в Галичині культурно

Проаналізуйте таблицю.

» 1. Поміркуйте, чим пояснюється змагальність двох основних течій у суспільно-політичному житті. Що спільного було в їхній діяльності?
» 2. Чому, на вашу думку, політична організація народовців виникла пізніше за москвофільську?

		Москвофіли	Народовці
Товариства	Наукові	Галицько-руська матиця (1848)	Літературне товариство ім. Т. Шевченка (1873 р., від 1892 р. – наукове)
	Просвітні	Товариство ім. М. Качковського (1874)	«Просвіта» (1868)
	Розважальні	«Руське казино»	«Руська бесіда» (1861)
	Політичні	«Руська рада» (1870)	«Народна рада» (1885)
Періодичні видання	Газети	«Слово» (1861), «Галичанин» (1893), «Руське слово» (1890)	«Діло» (1880), «Батьківщина» (1879), «Свобода» (1897)
	Літературні журнали	«Бесіда» (1887), «Живе слово» (1893)	«Зоря» (1884), «Літературно-науковий вісник» (1898)

Чим було зумовлене заснування москвофілами у 1874 р. Товариства ім. М. Качковського?

Які твердження стосуються суспільно-політичної течії народовців у західно-українських землях?

1. Створили товариство «Просвіта», яке видавало популярні українські книжки, відкривало читальні тощо. 2. Пропагували ідеї російських слов'янофілів і намагалися запровадити штучне «язичіє». 3. Заснували 1870 р. громадсько-політичну організацію «Руська рада». 4. Створили перше в Галичині культурно-розважальне товариство «Руська бесіда». 5. Їхніми лідерами були О. Барвінський, В. Барвінський, Ю. Романчук, К.

Логічна

Логічна

Інформаційна
Логічна

Логічна

Логічна

	розважальне товариство «Руська бесіда». Згодом такі товариства виникли в багатьох інших містах Галичини. Вони утримували клуби, театральні колективи, читальні та бібліотеки, влаштовували концерти, літературно-музичні вечори. У Львові при «Руській бесіді» 1864 року виник перший у українських землях український театр з однойменною назвою. У 1868 р. народовці заснували у Львові культурно-освітнє товариство «Просвіта»; у 1873 р. з ініціативи й за матеріальної підтримки діячів підросійської України створено Літературне товариство ім. Т. Шевченка (1892 р. реорганізоване в Наукове товариство ім. Т. Шевченка). Наприкінці 60-х - у 70-х рр. 19 ст. провідним органом народовців був літературно-науковий та політичний журнал «Правда». «Першим виразним осередком продовецького руху в Галичині з виразним українофільським відтінком» І. Франко вважав журнал «Вечерниці», що виходив протягом 1862-1863 рр. Від початку 1880-х рр. діяльність народовців набуває політичного характеру. Поштовхом до цього стали вибори 1879 р. до галицького сейму, на яких українці, очолювані москвофільською «Руською радою», змогли делегувати лише трьох своїх представників. Для поширення своїх поглядів та посилення впливу на громадськість народовці заснували політичні часописи: газети «Діло» (1880 р., ініціатор і засновник Володимир Барвінський) - для інтелігенції та «Батьківщина» (заснована з ініціативи Юліана Романчука в 1879 р.) - для селянства.	Левицький, С. Смаль-Стоцький. ← Рекламний буклет про створення москво-філами Товариства ім. М. Качковського Прочитайте фрагмент джерела. Чи є, на вашу думку, підстави для висловленої О. Барвінським характеристики впливу культурно-розважальних та освітніх товариств, які засновували народовці, на суспільно-політичне життя населення на західноукраїнських землях? Зі спогадів О. Барвінського: «...„Руська бесіда“ в Тернополі та проведені нею збори, лекції, музично-декламаційні вечори, відтак заснування читальень по селах на Поділлі та організовані в них популярні лекції, а крім того, співи селянських хорів та декламації спричинилися значною мірою до розбудження народної свідомості серед тернопільського міщанства, а також серед селянства на Поділлі. Заснування „Руської бесіди“ дуже спричинилося до поживлення просвітницької діяльності в Тернополі і на Поділлі, якою займалася тернопільська філія товариства „Просвіта“. Вже перед тим головний відділ „Просвіти“ у Львові звернув увагу на потребу ширення просвіти серед широких народних верств не лише за допомогою книжечок і „Письма з Просвіти“, але таки живим словом і заснуванням читальень».	Громадянська Соціальна Аксіологічна Інформаційна Логічна
--	--	--	---

За сприяння В. Барвінського **1880 р.** у Львові відбулося **перше українське народне віче**, у якому взяли участь дві тисячі селян. *Ця подія започаткивала вічевий рух у західноукраїнських землях.* Прагнучи здобути першість у суспільно-політичному житті, народовці у **1885 р.** створили власне політичне товариство під назвою **«Народна рада»**. Засновниками цього товариства були **Олександр Барвінський, Іван Белей, Стефан Качала, Кость Левицький, Василь Нагірний, Юліан Романчук та ін.** Народовський рух поступово поширився і на Буковину, започаткувавши там національне відродження. Важливим осередком виховання національно свідомої інтелігенції в краї стала заснована у нововідкритому Чернівецькому університеті **(1875)** кафедра української філософії, яку очолив **народовець Гнат Онишкевич**. Створене в Чернівцях товариство **«Руська бесіда» (1869)**, підпорядковане москвофілам, 1884 р. перейшло під вплив народовців, які надали його діяльності відповідного спрямування. Друкованим органом народовців стала газета **«Буковина»** - перша українська політична газета на Буковині (почала виходити 1885 р.). Її першим редактором був **Юрій Федькович**. Федьковича називають буковинським будителем, засновником нової української літератури на Буковині, адже він першим у краї почав писати твори живою народною мовою (у 1862 р. вийшла друком дебютна збірка поезій митця, 1876 р. у Києві надруковано першу збірку прозових творів). Ю. Федькович - перший збирач фольклорних

Розгляньте цих історичних постатей та прочитайте факти про їх діяльність

↑ Юліан Романчук
(1842–1932)

Член-засновник «Просвіти», голова «Народної ради», депутат Галицького сейму (1883-1895) та австрійського парламенту (1891-1897, 1901-1918).
Із 1910 р. - його віце-президент.

Олександр Барвінський (1847-1926)
Один з лідерів народовського руху. У 1886 р. започаткував «Руську історичну бібліотеку» - перше серійне видання фахової історичної літератури українською мовою. Саме О. Барвінський

Інформаційна

Інформаційна

Інформаційна

матеріалів на Буковині й організатор збирання фольклору.

Від середини 1880-х рр. поживлення народовського руху на Буковині пов'язано з діяльністю **Степана Смаль-Стоцького**. 1885 р. він стає завідувачем кафедри української мови і літератури у Чернівецькому університеті. Згодом його обирають деканом філософського факультету. У 1891 р. він очолив політичне товариство «Руська рада» і перетворив його на найвпливовішу українську організацію на Буковині. У 1892 р. його обрано послом Буковинського крайового сейму, на якому постійно обговорювали життєво важливі проблеми українців. Досягнення народовців на Закарпатті були значно меншими. Там вони так і не змогли послабити позиції москвофільства. Причина цього - в активній мадяризації краю.

розпочав пропагувати термін «Русь-Україна» в історичній літературі. Депутат галицького сейму й австрійського парламенту.

↑ Володимир Барвінський (1850–1883)

Один з організаторів й ідеологів народовського руху, Найвизначнішою справою життя якого було заснування та видання найавторитетнішої галицько-української газети «Діло»; рідний брат Олександра Барвінського.

Юрій Федькович (1834-1888) Сучасники були переконані, що для утвердження української самосвідомості на Буковині Ю. Федькович відіграв не меншу роль, ніж Т. Шевченко для всієї України.

Інформаційна

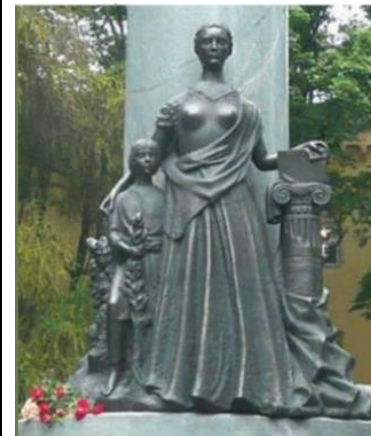
Інформаційна

3. Значення культурно-освітнього товариства «Просвіта» та Літературного товариства ім. Т. Шевченка

У 1868 р. у Львові народовці створили українське культурно-освітнє товариство «Просвіта», основним завданням якого стало поширення письменності, освіти в широкому розумінні цього слова. «Просвіта», видавала твори видатних українських письменників, шкільні підручники, літературно-наукові альманахи, популярні брошури, створювала читальні, поширюючи свої заходи й на селян. Незабаром з'явилися філії «Просвіти» та читальні в повітових містах і селах ледь не по всій Галичині й Буковині. Одним з перших заходів товариства стало заснування власної наукової бібліотеки з читальнею (1869) та видання «Читанки для сільських людей» під назвою «Зоря». Першим головою «Просвіти» був педагог і композитор **Анатоль Вахнянин**. З ініціативи народовців і за підтримки діячів Східної України у Львові **1873 р.** було створено **Літературне товариство ім. Т. Шевченка**. Згідно зі статутом, основною метою товариства мав стати розвиток української словесності. Тож спочатку в його діяльності переважала культурно-просвітницька робота. Ініціатива перетворення Товариства ім. Т. Шевченка на наукове належала О. Кониському. **У 1892 р.** товариство прийняло новий статут, відповідно до якого

Установіть хронологічну послідовність подій

- створення політичної організації «Народна рада»;
- створення у Львові Літературного товариства ім. Т. Шевченка;
- заснування у Львові товариства «Просвіта»;
- створення у Львові при «Руській бесіді» першого українського театру в західноукраїнських землях.

↑ Пам'ятник «Просвіті» у Львові. Скульптор Василь Ярич. 1993

Складіть речення у 3 групах, використавши поняття і терміни: «москвофільство», «старорусинство», «народовство».

Хронологічна
Логічна

Інформаційна

Логічна
Аксіологічна

		воно перетворювалося на товариство фахових науковців і науковців-аматорів. Було сформовано три відділи: філологічний, історико-філософський і математико-природничо-медичний. Для розв’язання конкретних наукових завдань передбачалося створювати комісії. Товариство стало називатися Науковим товариством ім. Т. Шевченка (НТШ). Період найбільшого піднесення в діяльності НТШ пов’язаний із головуванням Михайла Грушевського (1897-1913). НТШ мало свою друкарню, а незабаром як окрему структуру було створено «Видавничу спілку» для видання української художньої літератури й науково-популярних книжок. У НТШ було сформовано першу і протягом тривалого часу єдину наукову українознавчу бібліотеку . Збагачувався етнографічними й археологічними експонатами музею товариства. Мало НТШ і свою книгарню. Наукове товариство ім. Т. Шевченка сприяло вихованню талановитої наукової молоді. Ця традиція бере свій початок від М. Грушевського, який сформував у Львові першу школу українських істориків. Характерною рисою НТШ було постійне залучення до роботи наукових сил з усієї України. Наукове товариство ім. Т. Шевченка - фактично перша українська Академія наук. Через обмін науковою інформацією й участь у міжнародних конгресах товариство представляло українську науку на міжнародному рівні.	 ← Пам’ятник М. Грушевському в Києві. Скульптор Володимир Чепелик. 1998	73 Комунікативна Інформаційна				
		Схарактеризуйте одним реченням історичних діячів. О. Барвінський, В. Барвінський, Ю. Романчук, О. Духнович, А. Добрянський, 1. Федькович, М. Грушевський. До положень, що розкривають суть ідей і прагнень москвофілів, доберіть контраргументи українофілів. 1. Створення і накидання українцям «язичія». 2. Пропагування ідеї, що самостійного українського народу не існує. 3. Агітація прийняття греко-католицьким західноукраїнським населенням православ’я.	Логічна Логічна Громадянська Аксіологічна					
5 хв	VI.Систематизація Знань	Прийом «змагання між групами», вправа «Таблиця»	<table><tr><td>Москвофіли</td><td>Народовці</td></tr><tr><td></td><td></td></tr></table>	Москвофіли	Народовці			
Москвофіли	Народовці							

		Двом групам учнів, які брали участь у дискусії, ставиться завдання вписати до таблички порядковий номер термінів чи тверджень, які стосуються діяльності москвофілів або народовців. Гра «Дерево пізнання». Учням необхідно скласти по одному запитанню, з теми, яка вивчалася на уроці, запитання записуються на маленьких листочках у формі дерева й передаються учителеві. Вчитель розміщує підготовлені запитання на «дереві пізнання». Учні знімають листочок з дерева та відповідають на питання.	1. Д.Зубрицький 2. Ю.Романчук 3. А.Добрянський 4. О.Барвінський 5. Орієнтація на самодержавну Росію 6. Розвиток української літератури на основі на основі народної мови 7. «Язичиє» 8. Кампанія боротьби з пияцтвом 9. Газета «Слово» 10. Газета «Діло» 11. Товариство «Просвіта» 12. Народна рада 13. Руська рада 14. Літературно-наукове товариство ім. Т.Шевченка. 	Логічна Комунікативна Мовленнєва Логічна Мовленнєва
--	--	--	--	---

3 хв	VII. Висновки	У другій половині XIX ст. в західній Україні український рух був представлений двома течіями: москвофіли та народовці. Кожна з цих течій позиціонувала себе захисником інтересів свого народу. Діяльність москвофілів вела до денаціоналізації українців, у той час, як діяльність народовців сприяла зростанню національної свідомості, розвитку національного руху, перетворенню Східної Галичини на український П'ємонт.		Інформаційна
1 хв	VIII. Домашнє завдання		скласти Т-таблицю «Діяльність товариств «Просвіта», ім. Т.Шевченка	